

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Маріанна Коченгіна

3 КЛАС

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

ЧАСТИНА 2

**Державний
Прапор
України**

**Державний
Герб України**

Державний Гімн України

Слова Павла Чубинського
Музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Дивосвіт природи рідного краю

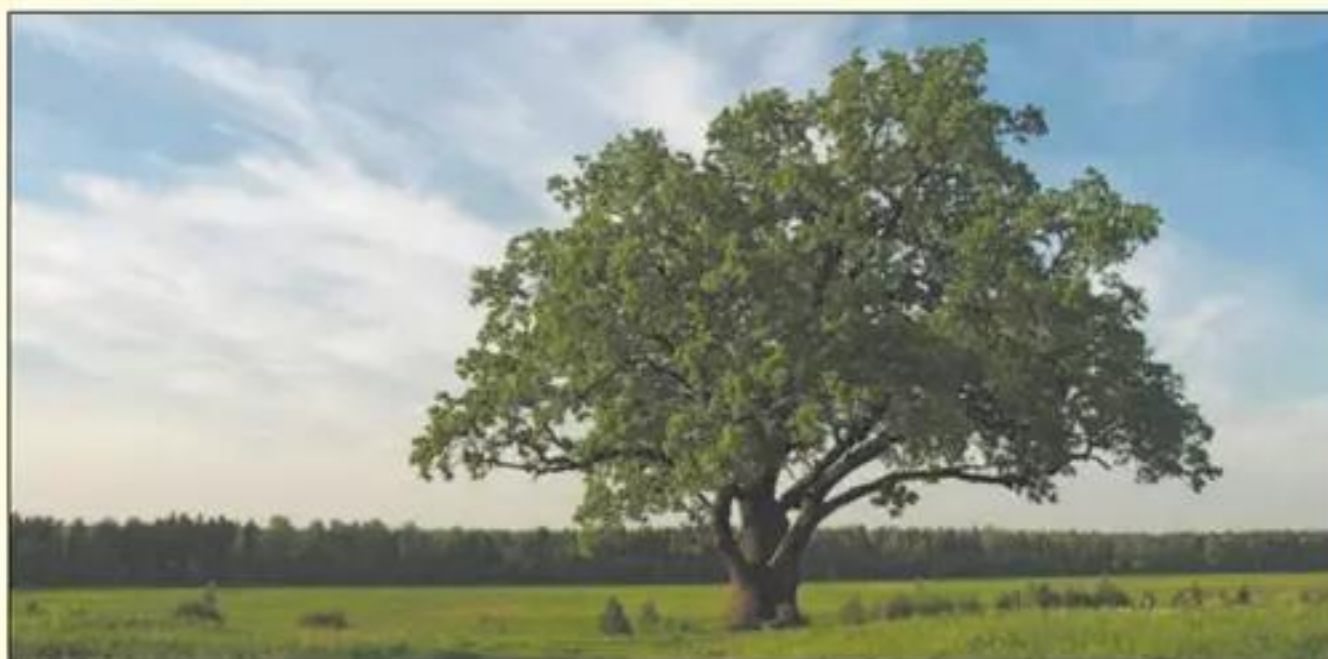
Мій рідний край — частина України,
Я все люблю в своїм краю:
Його ліси, річки, долини,
Пташині співи у гаю.

Кульбаба

Калина

Дуб

Чорне море поблизу Одеси

Озеро Синевир у Карпатах

Гора Говерла

Дрохва

Щука

Бабак

Маріанна Коченгіна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 2

Харків
Видавництво «Ранок»
2020

УДК 811.161.2:028.1(075.2)
К29

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом О. Я. Савченко

Ілюстрації художниці *Н. В. Кридченко*

Коченгіна М. В.

К29 Українська мова та читання : підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах) : Ч. 2. / М. В. Коченгіна — Харків : Вид-во «Ранок», 2020. — : іл.

ISBN 978-617-09-6269-0

УДК 811.161.2:028.1(075.2)

Інтернет-підтримка

ISBN 978-617-09-6291-1
ISBN 978-617-09-6269-0 (Ч. 2)

© Коченгіна М. В., 2020
© Кридченко Н. В., ілюстрації, 2020
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2020

**Розділ 1. Учуся розуміти медіа.
Оцінюю інформацію.
Висловлюю оцінні судження**

Що таке медіа?	8
Простір дитячого читання. Про те, які бувають комп'ютери	
Кіберкоманда «Смайлик». Уривок. <i>Яна Мазур</i>	12
Учусь оцінювати інформацію. Правила безпечної поведінки в Інтернеті	14
Учусь висловлювати власне ставлення й оцінні судження. Толерантність. Етикетні норми спілкування.....	16
Хто великий? <i>Наталя Карпенко</i>	20
Простір дитячого читання. Учуся розуміти й допомагати іншим	
Шоколадне печиво. <i>Наталія Ясіновська</i>	21
Простір дитячого читання. Про толерантність, етикетні норми спілкування й дружбу з добрим гумором	
Як ми до Генки ходили. <i>Ярослав Стельмах</i>	25
Учусь аналізувати медіатексти за критеріями: факти і думки та судження про них.....	31
Простір дитячого читання. Учусь самовиражатися й досягати мети, шукати інформацію в різних джерелах	
Геній на п'ять секунд. <i>Оксана Луцевська</i>	33

**Розділ 2. Карнавал сучасної художньої літератури
для дітей починається: «Я не хочу так, як всі!..»**

Я не хочу так, як всі! <i>Наталя Карпенко</i>	35
Плакав зайчик. <i>Наталя Карпенко</i>	36
Велослон. <i>Сашко Дерманський</i>	37
Мишенятко Мицик. Уривок. <i>Юхим Чеповецький</i>	40
Учуся відчувати красу рідного слова. Досліджую засоби художньої виразності Уже в саду осінньому Гуляє листопад...	
Осінь. <i>Валентин Бичко</i>	42
Осінь. <i>Оксана Кротюк</i>	43

Розділ 3. Як усе починалося: літературна мандрівка до джерел

Усна народна творчість	44
Починати гру пора!	
Зазивки (зазиванки)	46
Лічилки	46
Домовлянки	47
Мирилки	48
Скормовки	48
Загадки	49
Жмурки. <i>Тамара Коломієць</i>	50
Простір дитячого читання.	
Читаю, дізнаюся, як жили	
й грали мої однолітки в минулому.	
Микитичів дуб. <i>Уривок. Іван Франко</i>	51
Легенди	
Криниця-журавель. <i>Легенда Поділля</i>	54
Про сніг. <i>Легенда Наддніпрянщини</i>	55
Байки	
Не впусти рака з рота. <i>Байка</i>	57
Казки, казки... У світі їх багато.	
В них мрія людства, мудрість поколінь...	
Героїко-фантастичні казки	
Казки, казки... У світі їх багато. <i>Надія Красоткіна</i>	58
Знайомлюся з особливостями героїко-фантастичної казки	
Кирило Кожум'яка. <i>Українська народна казка</i>	59
Визначаю структурні особливості	
героїко-фантастичних казок	66

Розділ 4. Карнавал художньої літератури для дітей продовжується. Українські та зарубіжні письменники XIX – початку XX ст. — дітям

Українські письменники

Тарас Шевченко (1814–1861)

Давно те діялось! Ще в школі. <i>Тарас Шевченко</i>	67
За сонцем хмаронька пливе. <i>Тарас Шевченко</i>	68

Чималий у яру ставок. <i>Тарас Шевченко</i>	69
Дорогі шевченківські місця. <i>Анатолій Григорук</i>	69
Леонід Глібов (1827–1893)	
«Ведмедик». <i>Леонід Глібов</i>	71
Олена Пчілка (1849–1930)	
Дивна хатка. <i>Олена Пчілка</i>	73
Леся Українка (1871–1913)	
Казка про Оха-чародія. <i>Леся Українка</i>	75
Іван Франко (1874–1916)	
Лисичка і Рак. <i>Іван Франко</i>	78
Олександр Олесь (1878–1944)	
Пан Коцький (п'єса за мотивами української народної казки).	80
Зарубіжні письменники	
Ганс Крістіан Андерсен (1805–1875)	
Срібна монета. <i>Казка</i>	83
Учуся відчувати красу рідного слова.	
Досліджую засоби художньої виразності	
Ліс під інеєм дрима. По землі іде зима...	
Січень. <i>Тамара Коломієць</i>	87
Перший сніг. <i>Олена Пчілка</i>	87
Сію, сію, посіваю.....	88
Сійся, родися. <i>Народна посівальна пісенька</i>	88
Розділ 5. Карнавал літератури для дітей продовжується.	
«Мову рідної природи розуміти серцем вмій!...»:	
науково-художня література для дітей	
Досліджую особливості науково-художнього твору	
Лісовий санітар. <i>Віктор Приходько</i>	90
Розділ 6. Карнавал сучасної літератури для дітей	
продовжується. Українські письменники XX — початку XXI	
століття — дітям	
Зимові пригоди	
Чаклун Зландій (уривок з повісті-казки «Ковалі щастя, або Новорічний детектив»). <i>Всеволод Нестайко</i>	93

Знайомий сніговик. <i>Леся Воронина</i>	95
У сузір'ї Гончих Псів. (Фантастично-новорічна пригода). <i>Анатолій Костецький</i>	97
Добрий гумор та сміх у творах українських письменників	
Хатка, яку Збудував собі Джек (п'єса за англійською народною пісенькою)	100
Рятувальник. <i>Сашко Дерманський</i>	102
Мандри авторськими казками	
Про лисицю, їжачка і сірого зайчика (за мотивами української народної казки). <i>Галина Римар</i>	104
Все прокидається поволі...	
Учуся відчувати красу рідного слова	
Все прокидається поволі. <i>Анатолій Костецький</i>	107
Весняні дзвони. <i>Микола Сингаївський</i>	107
Ой весна, весна — днем красна	108
Про мале солов'ятко. <i>Галина Римар</i>	109
Все буде добре. <i>Марина Павленко</i>	111

Розділ 7. Продовжую знайомитися з науково-художніми творами

Фея сховалася. <i>Валентина Вздутьська</i>	115
Пісня весни. <i>Олег Буцень</i>	118

Розділ 8. Бережімо Україну

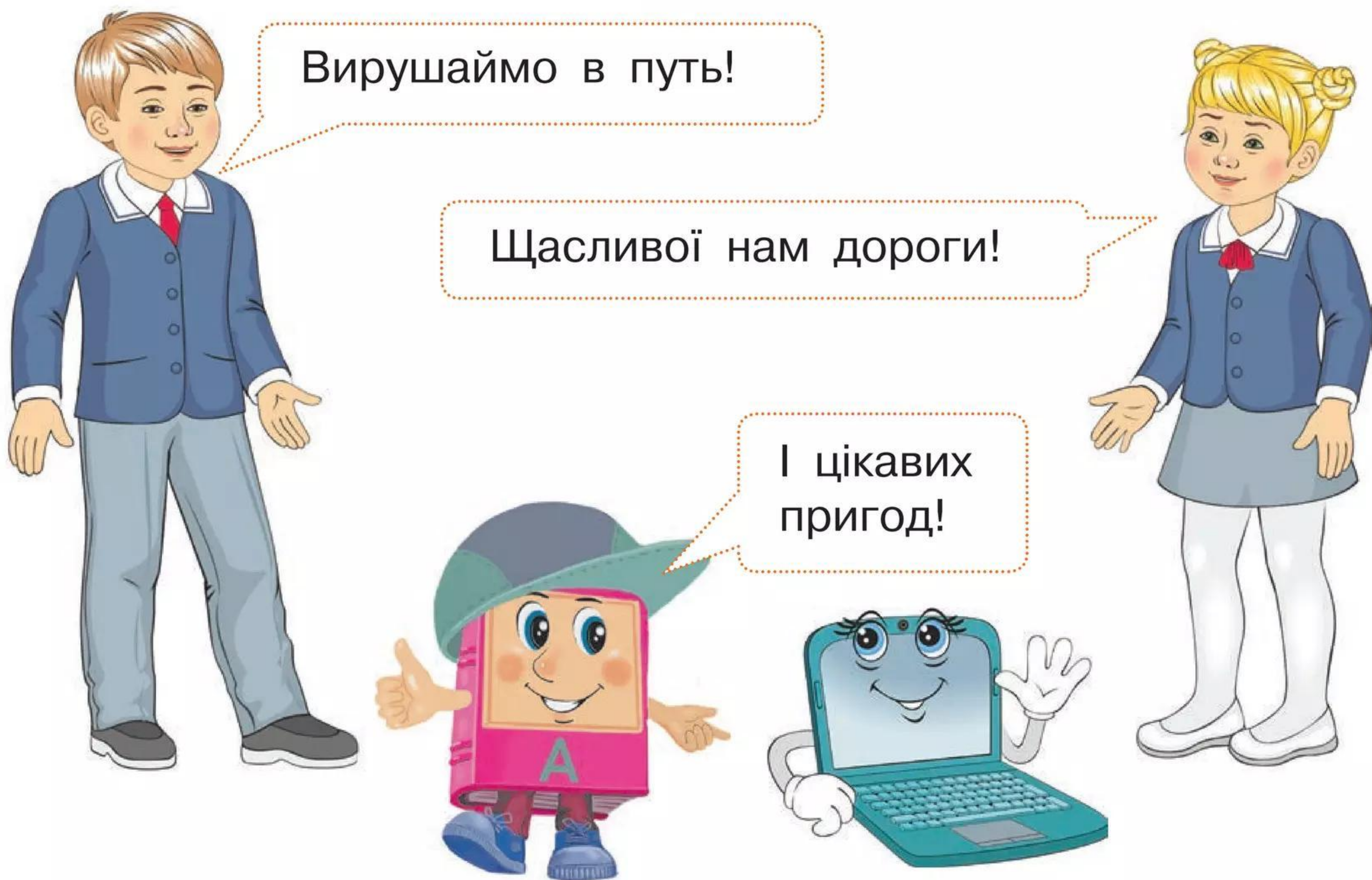
Мій дім — це мій край на ім'я Україна. <i>Наталя Карпенко</i> ..	120
Дивовижні імена. <i>Анатолій Григорук</i>	120

Розділ 9. Карнавал дитячої літератури не завершується: уперед, на швидкості. Знайомлюся з творами сучасних вітчизняних і зарубіжних письменників

Мала Баба Яга. Мала Баба Яга сердиться. <i>Отфрід Пройслер</i> ..	122
Електромобіль Сашко. <i>Олеся Мамчич</i>	125

Передмова

Ви відкрили новий підручник з літературного читання. Пропонуємо вам нові подорожі, нові відкриття, нові враження, нові твори. Дивослово розкаже про письменницьку працю, розкриє красу художнього слова, а також запропонує вам побути письменниками. А новий приятель Нетбук Нобі допоможе вам розібратися в текстах із різних джерел інформації.

Умовні позначення

— послухай

— прочитай

— розкажи

— спиши

— робота в парі
або в групі

РОЗДІЛ 1. Учуся розуміти медіа. Оцінюю інформацію. Висловлюю оцінні судження

Що таке медіа?

Агов, привіт!

Не озирайся здивовано навколо. Я тут, прямо перед твоїми очима — ось на цьому малюнку. Знайди мене!

Що, не здогадуєшся? Тоді лови підказку: шукай мене серед «круглих»...

Ні, я не ґудзик! І не яблуко. Не колесо й не сонце... І годинник теж не я... Окуляри? Ні, знову мимо...

Ну, нарешті! Так, я — м'яч, який лежить зараз у траві без діла...

— Ой, сьогодні я дізнався таке! Ну таке-такуще! Маю не-гайно з кимось поділитися, а то лусну! От послухай...

Сьогодні мене випадково знайшов Данилко, семирічний синок мого колишнього хазяїна. «Ух ти! Татів м'яч!» — Він сунув мене під пахву й виніс надвір. «Ну, тепер тримайся! — радів я. — Зараз діти розіграються — налітаюсь о-го-го!»

Та не так усе вийшло... Трохи покидали мене дітлахи — і залишили у траві. Самі сіли на лавці осторонь, дістали якісь коробочки й дощечки і водять по них пальцями. Щось показують там одне одному, сміються... А мені сумно. Гукнув я: «Малі, нумо грати у футбол!» Не почули. Або мови «м'ячевої» не зрозуміли...

— І що то за коробочки й дощечки? Може, вони зачарували дітей? — спитав я ніби сам у себе.

— Хе-хе, дядечку М'яч! Давно вас тут не було... Добридень! — почув я зверху скрипливий голос. Глядь — на дереві сидить моя давня знайома — пані Ворона. Вона така розумна! Скрізь літає й усе про все знає!

— Ви, дядечку, відстали від життя, тому й дивуєтесь! То не «коробочки» й «дощечки», а смартфоні і планшети. Пристрої такі електронні.

— Ти ба... Я, мабуть, і не вимовлю таких слів. І навіщо людям здалися ці пристрої?

— Ой, кумедний ви... Не знаєте того, що всім відомо! Це ж МЕДІА! За їх допомогою люди поширюють між собою різноманітну інформацію. Бачте, он там, біля під'їзду, сидить бабуса в окулярах і тримає в руках великий аркуш із надрукованими словами. То вона газету читає. А у вікно на першому поверсі видно, як людина дивиться «Новини» по телевізору...

Я високо підстрибнув і зазирнув у вікно. Справді, у кімнаті сидить чоловік і уважно розглядає на стіні щось яскраве... Наче картина, тільки «жива» — усе на ній рухається й розмовляє...

— Книжки, газети й журнали, радіо і телебачення, реклама, твори мистецтва — усе це також медіа. Тільки існують вони

давно. Відтоді багато змінилося. Сучасний світ дуже мінливий! У ньому щомиті стільки всього відбувається — лише встигай дізнаватись!

Пані Ворона пояснювала докладно і зрозуміло.

— От і шукали люди нові засоби, які б допомагали їм іще швидше обмінюватися повідомленнями, у будь-який момент добувати потрібну інформацію, спілкуватися на великій відстані або просто цікаво проводити час.

Я замислився... Це ж треба! Виходить, я нічого не знав про сучасний світ... А вона продовжувала:

— Так з'явилися електронні пристрої — комп'ютери. Поки що це найпотужніші медіа. За їх допомогою через мережу Інтернет миттєво поширюється безліч інформації — про все що завгодно. Про людей і події з їхнього життя, про природу і погоду, про науку і мистецтво, політику і спорт... Тож медіа дуже допомагають людям у їхніх справах. Тобі є що сказати чи показати? Поділися з іншими! Твій допис, фото чи відео обов'язково когось зацікавить!

— Я зрозумів, що медіа — то посередники в обміні інформацією між людьми. Вони корисні для роботи, навчання. А відпочити з ними, напевне, не можна...

— Ще й як можна! Хочеш переглянути фільм, мультфільм або розважальну програму — будь ласка. Хочеш полистуватися з друзями чи знайомими в будь-якому куточку світу — нема

питань. Послухати музику, прочитати цікавий твір, пограти в комп'ютерні ігри... — тільки вибирай!

— Бачу, в сучасних дітей і без нас, звичайних м'ячів, гойдалок, скакалок ...— доволі розваг. Що ж, ми тепер взагалі не потрібні, пані Вороно?

— Та що ви, дядечку М'яч! Здоров'я не передаси людині жодним пристроєм! Навіть суперсучасним. І діти про це знають. Вони розумні і пам'ятають, що довго сидіти на одному місці без активних рухів — дуже шкідливо!..

І тут я почув:

— Юрко! Сергійко! Тетянко! Гайда грати у футбол!

— Наталко, пограймо у «Я знаю п'ять назв...»!

Як я зрадив! Які ж ви, дівчатка і хлопчики, молодці!

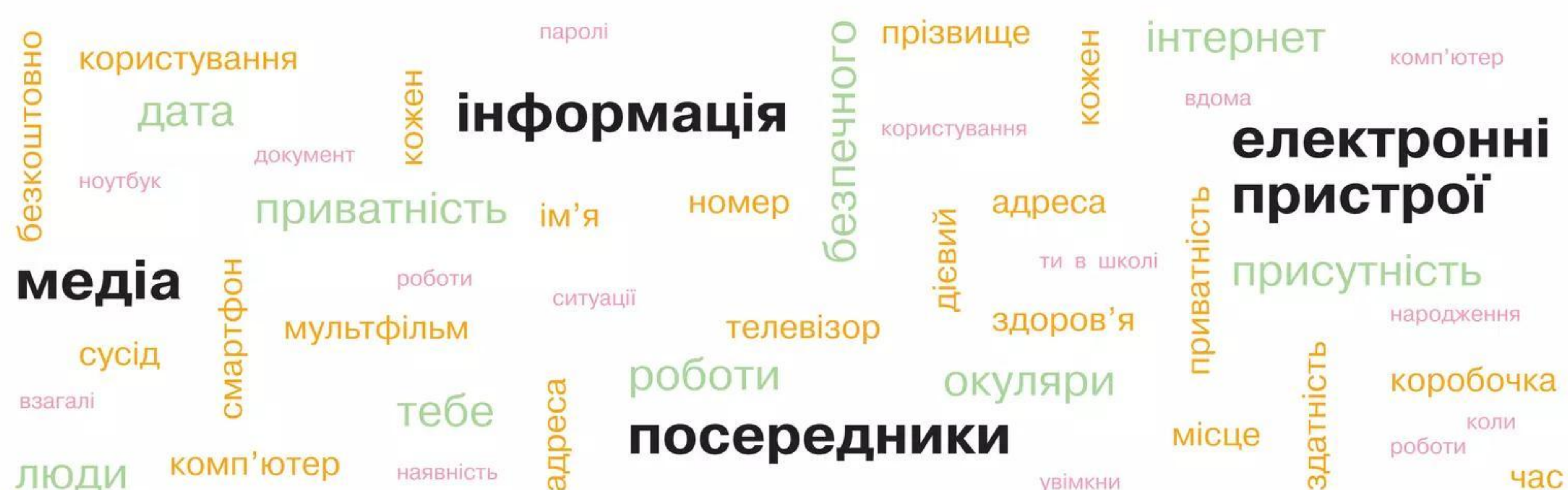
- Чому довго сидіти на одному місці шкідливо для здоров'я?
- Які рухливі ігри ти знаєш? У які граєш? Розкажи правила будь-якої гри.
- Для яких ігор потрібен м'яч?

1 Прочитай та розкажи, що таке медіа.

м'яч
коробочка
колесо
радіо
інформація
комп'ютер

сонце
медіа
окуляри
ноутбук
телевізор
планшет

гудзик
годинник
смартфон
книга
здоров'я

Кіберкоманда «Смайлик»

Уривок з пригодницької повісті

Маленький рожевий нетбук опинився в тій самій картонній коробці, у котрій три роки тому його принесли з магазину. Нетбук здогадався, хто поклав його туди, адже за три роки вірної служби він навчився впізнавати руки своєї господині, дівчинки Марусі, навіть із заплющеними очима. Маленький рожевий нетбук подарували їй на десятий день народження, і з того часу вони завжди були разом.

Ой, які ж то були добрі часи.

Нетбук одразу став для дівчинки і найкращим другом, і забавкою, і надійним сейфом, де вона зберігала свої маленькі таємниці. На ньому було так зручно писати веселі листи до подружок, розшукувати в Інтернеті свіженькі плітки щодо зірок та пісеньки про кохання. І чого тільки в тому Інтернеті не було! У ньому можна було сидіти годинами, і все знаходилося щось цікавеньке. Маруся називала це «блукати в Інтернетях». Дівчинці страшенно подобався її нетбук, такий рожевий і блискучий, наче велика цукерка. А нетбуку взагалі все подобалося — і сама Маруся, і всі Марусині захоплення, і навіть балакучі подружки. Трохи не подобався молодший брат господині, Єгор. Той міг схопити нетбук липкими від цукерок руками, міг жбурнути на канапу,

та ще й дражнився! Казав, що Марусин нетбук дитячий, несправжній, а пам'ять у нього — дівоча.

Однак дівчинці цієї пам'яті цілком вистачало, і все було просто чудово. Настільки чудово, що невдовзі маленький рожевий нетбук отримав ім'я. Він став вважатися дівчинкою, і назвала його господиня Асею. Як відомо, усе, у чого з'являється ім'я, одразу стає особливим. Адже ім'я — це не просто слово, яке пишеться з великої літери. Це чарівне слово! Ось і з Асею сталося невеличке, нікому не помітне диво. Асі почало здаватися, що вона не просто нетбук. Вона — Марусина подруга. І, як це часто буває з дівчатками, в Асі з'явився свій маленький секрет...

В Асі всередині зберігалось багато Марусиних фотографій. Деякі з них дівчинці не подобалися, і вона наказувала Асі ці світлини видалити. Ася так і робила, але... Деякі, найкумедніші, вона не видаляла, а зберігала в таємній папочці, про яку Маруся навіть не здогадувалася. Іноді хитра Ася потихеньку відкривала ті фото та милувалася ними.

Яна Мазур

Учусь оцінювати інформацію.

Правила безпечної поведінки в Інтернеті

- 1 Уяви, що на твою електронну пошту або телефон надійшли ось такі повідомлення:

невідомий номер

Привіт! ★ Ти виграв/
виграла планшет.❤❤❤
Для вручення призу
повідом свої ім'я,
прізвище, повну
адресу і час, коли
ти будеш вдома сам/
сама. 19.10

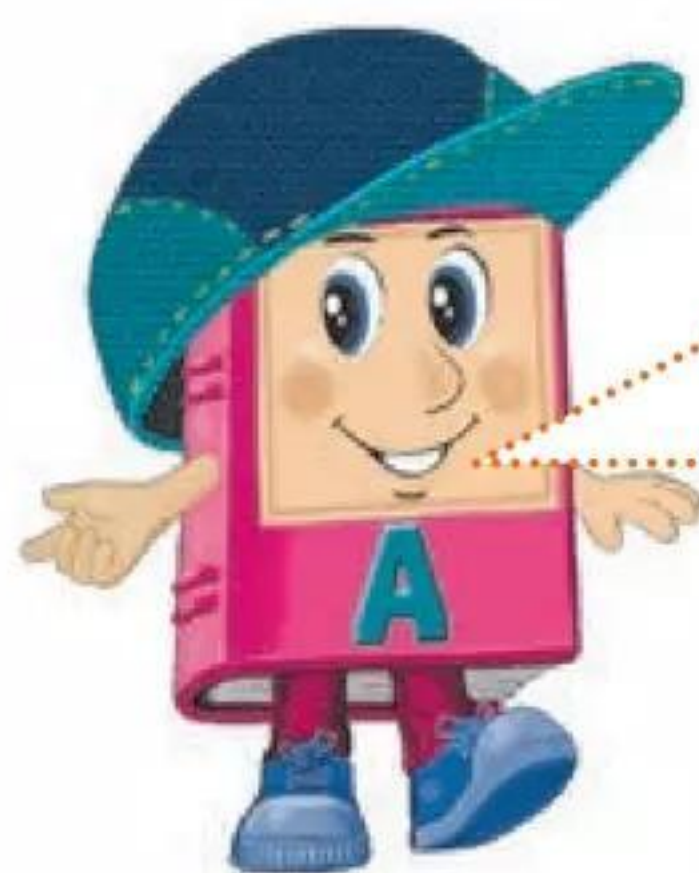
Нікому про перемогу
не говори — зроби
всім сюрприз.😊 19.10

Олег Іванович

Здрастуй, ...! Я пра-
цюю разом із твоїм
татом. Він попросив
мене сходити до вас
додому і скачати
з комп'ютера один
важливий документ,
який нам терміново
потрібен.★ 19.10

Увімкни комп'ютер
і введи пароль.
Я скоро буду.😊
До зустрічі! 19.10

Поміркуй над цими ситуаціями. Як ти
вчиниш? Обговоріть із сусідом/сусідкою
по партії наступні дії:

Крок 1-й → Аналізуйте інформацію

- Чи правдива інформація в цих повідомленнях?
- Чи можна її перевірити?
- Як тебе намагалися зацікавити, залучити до спілкування?
- Чим намагалися привернути твою увагу?

Крок 2-й → Прогнозуйте розвиток подій

- Чи можуть невідомі дорослі звертатися до дитини з такими або подібними проханнями?
- Які наслідки можуть бути, якщо зробити так, як сказано в повідомленнях?

Крок 3-й → Приймайте правильні рішення

- Як треба вчинити, якщо отримав/отримала такі повідомлення?

Запам'ятай!

1 Ніколи не повідомляй приватну інформацію про себе або своїх рідних!

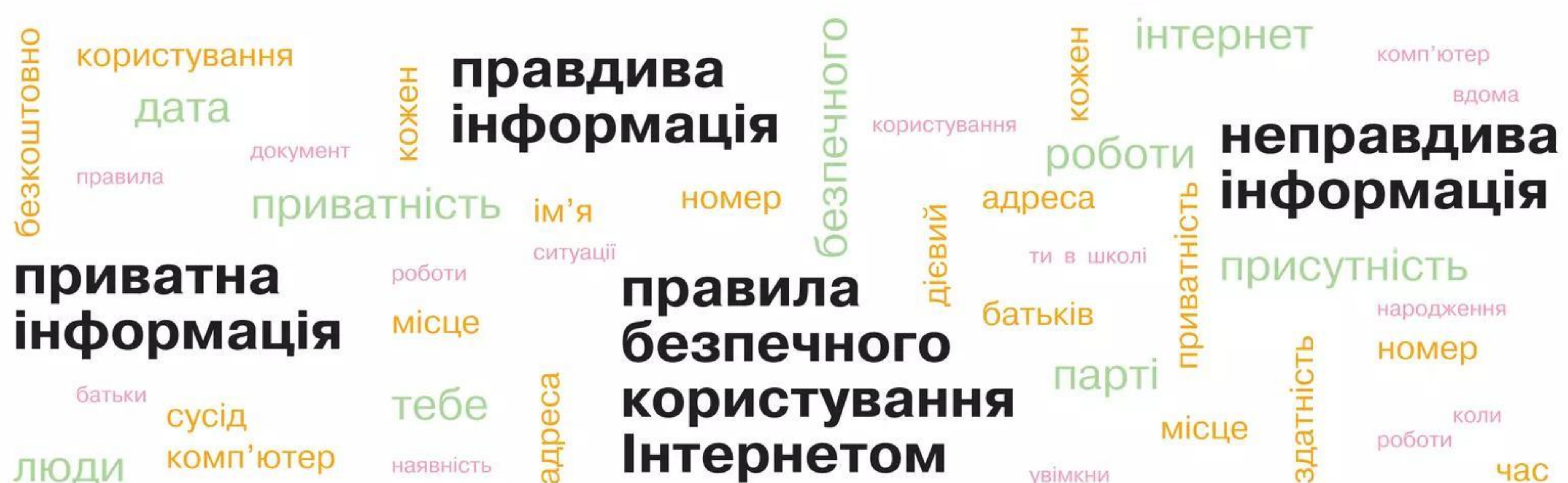
2 Ніколи не контактуй із незнайомими людьми!

3 Про ситуації, які тебе бентежать, розкажи батькам або вчительці.

До приватної інформації належать: твої ім'я, прізвище, по-батькові; дата народження, адреса, номер школи; час, коли ти в школі й коли вдома сам/сама; імена й по-батькові твоїх батьків; місце їхньої роботи, адреса й час, коли вони на роботі; паролі до комп'ютерів.

2 Запропонуй свої правила безпечного користування Інтернетом.

Учусь висловлювати власне ставлення й оцінні судження. Толерантність. Етикетні норми спілкування

1 Прочитай.

Багато дітей з нашого класу приходить за півгодини до початку уроків. За цей час ми обмінюємося новинами, домовляємося, що робитимемо після уроків, просто бігаємо. Учора ввечері Юрко поділився з нами такою новиною:

robone.ws/ua/news/634908-robota-kota-stw

У Китаї створили робота-кота. Він реагує на голос і дотики, виконує команди, як справжня домашня тваринка.

Відома китайська компанія сконструювала робота-кота для тих, хто з якихось причин не може завести живого домашнього улюбленця.

У повідомленні було сказано, що робот-кіт схожий на мультиплікаційного чорно-білого кота. Він рухається, змінює вираз морди і може «розмовляти».

Робот-кіт реагує на дії і слова людини — водить очима, рухає головою. А ще він здатен запам'ятовувати команди.

Сьогодні перед уроками ми зацікавлено обговорювали цю інформацію.

Юрко сказав:

— Молодець той, хто створив цього робота! Тепер усі, хто не може завести домашню тваринку, зможуть піклуватися про електронного чотирилапого друга.

Оленка заперечила:

— А мені здається, що це не дуже вдала ідея. Якщо не можеш тримати тварину вдома — приїзди у притулки для тварин. Там завжди потрібна допомога. Можна годувати тварин, гуляти з ними.

Алла не погодилася:

— А я не згодна з тобою, Оленко! Якщо в людини алергія на шерсть, то вона ніяк не зможе гуляти й грати з тваринами. Тобто ніколи не зможе поспілкуватися з ними, не зможе погладити їх. А, можливо, дуже цього хоче. От був би в неї такий кіт — вона б його гладила, розмовляла б із ним і відчувала себе щасливою.

Юрко додав:

— Я такої самої думки, як і Алла.

Оленка стояла на своєму:

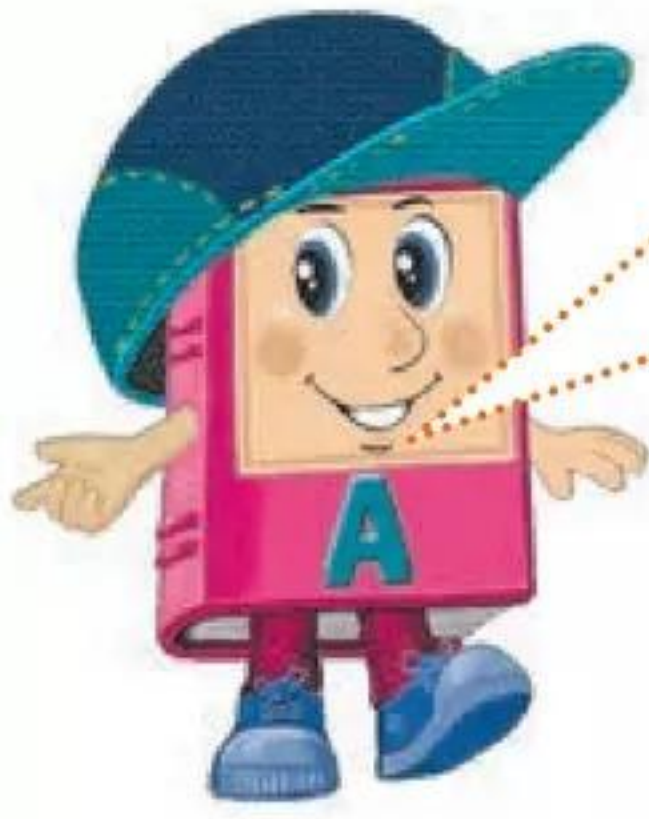
— Я все одно вважаю, що ніякий робот не може замінити живу істоту.

До розмови долучився Петрик:

— А я ось що думаю... Тримати вдома тварин непросто. Треба гуляти з ними, годувати їх, купати. Іноді цього не хочеться робити... І може статися так, що згодом чимало людей замість справжніх собак і кішок триматиме вдома електронних тварин.

Тут пролунав дзвоник — і ми зайшли до класу, так і не закінчивши спір. Усі залишилися при своїй думці.

А яка твоя думка щодо цього?

Висловити враження, власні думки, оцінювальні судження допоможуть такі слова й сполуки слів:

На початку речення	У середині речення
Я думаю, що...	тому, що
Я вважаю, що...	
Я не згоден/згодна з тобою (вами)...	бо
А я думаю інакше...	
На мою думку...	оскільки

2 Прочитай, вислов свою думку.

Увечері в нас знову відбулася розмова. Розпочав її Петрик:
— Я вважаю, що найкращий відпочинок — катання на роликів ковзанах. По-перше, це корисно для здоров'я. По-друге, додаткова можливість поспілкуватися з друзями. По-третє, на роликах можна швидко пересуватися... Взагалі, катання на роликах виховує водночас сміливість і обережність.

— А я у вільний час люблю малювати. І коли тільки можна, беру олівці або фарби й малюю — те, що бачу навколо, ілюстрації до прочитаних книжок. А ще я часто відвідую художній музей. Там багато чудових картин, створених талановитими художниками. Цього року хочу записатися в художню студію, щоб мене вчили малювати, — поділилася своїм захопленням Алла.

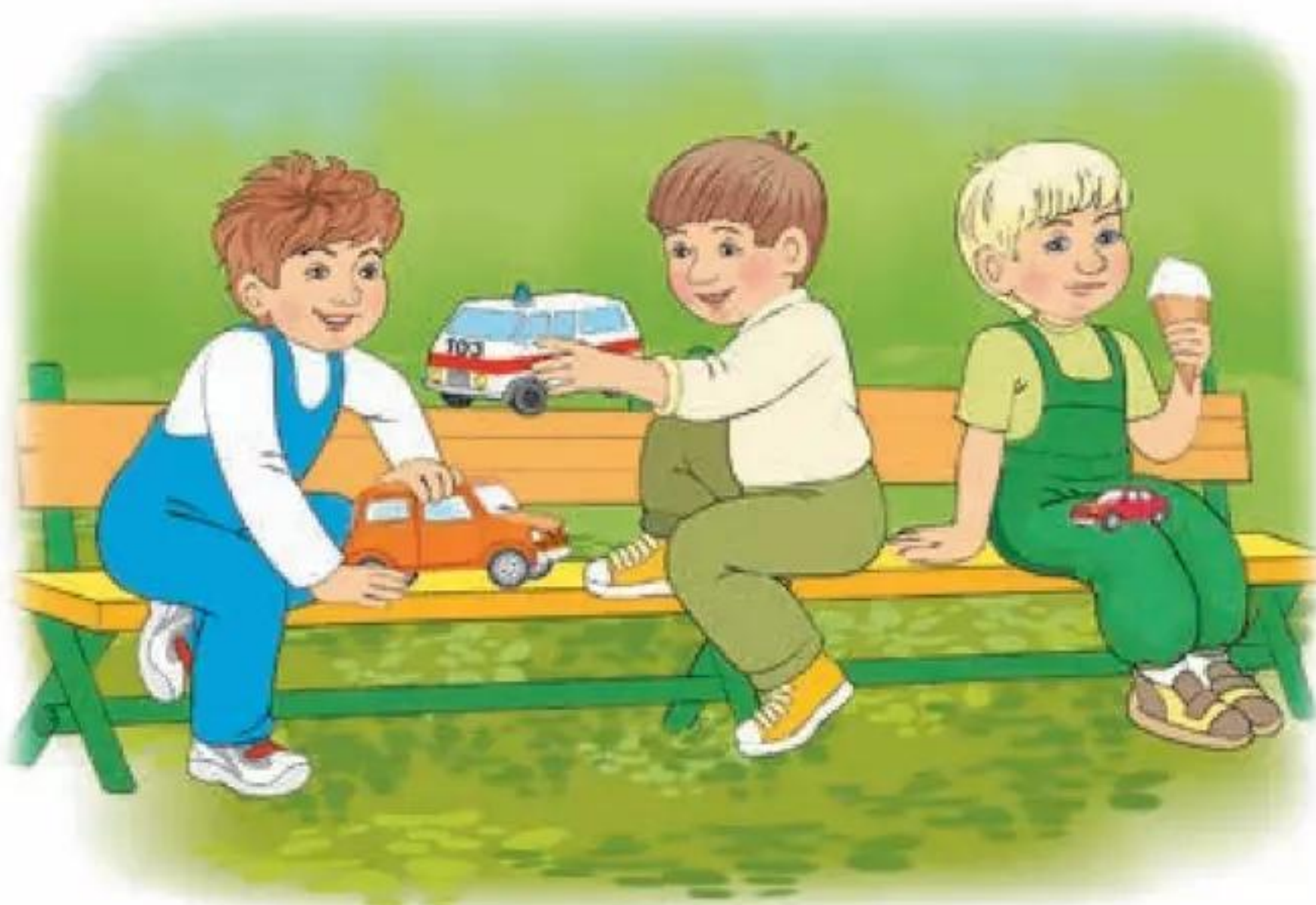
— Усе це дурниці! Ось комп'ютерні ігри, пошук нової інформації в Інтернеті — це справді цікаво! Щоб виграти в комп'ютерній грі, треба бути уважним, швидко діяти за ситуацією і не здаватися після перших поразок! Мені грати на комп'ютері ніколи не наскучить! — висловив свою думку Юрко.

— А я відвідую декілька гуртків — і танцювальний, і театральний. До того ж займаюся гімнастикою. Красиво танцювати, правильно й виразно розмовляти, мати гарну поставу — це потрібно в житті. А кататися на роликах, малювати картинки, грати на комп'ютері — яка від цього користь? Це так, несерйозно... Дитячі забавки! Треба займатися лише тим, що важливо для майбутнього! — сказала Оленка.

- Про що розповів кожний зі співрозмовників?
- Чи можна сказати, що думка когось із дітей — найправильніша?
- Хто з дітей повівся не толерантно* щодо інших і своїми словами, напевне, образив друзів? Чому?
- Про що не можна забувати, спілкуючись із друзями, приятелями, дорослими?
- Порадь іншим дітям, як дотримуватися етикетних норм спілкування.

Завдання на вибір

- Разом із сусідом/сусідкою по парті придумайте і розіграйте два діалоги.

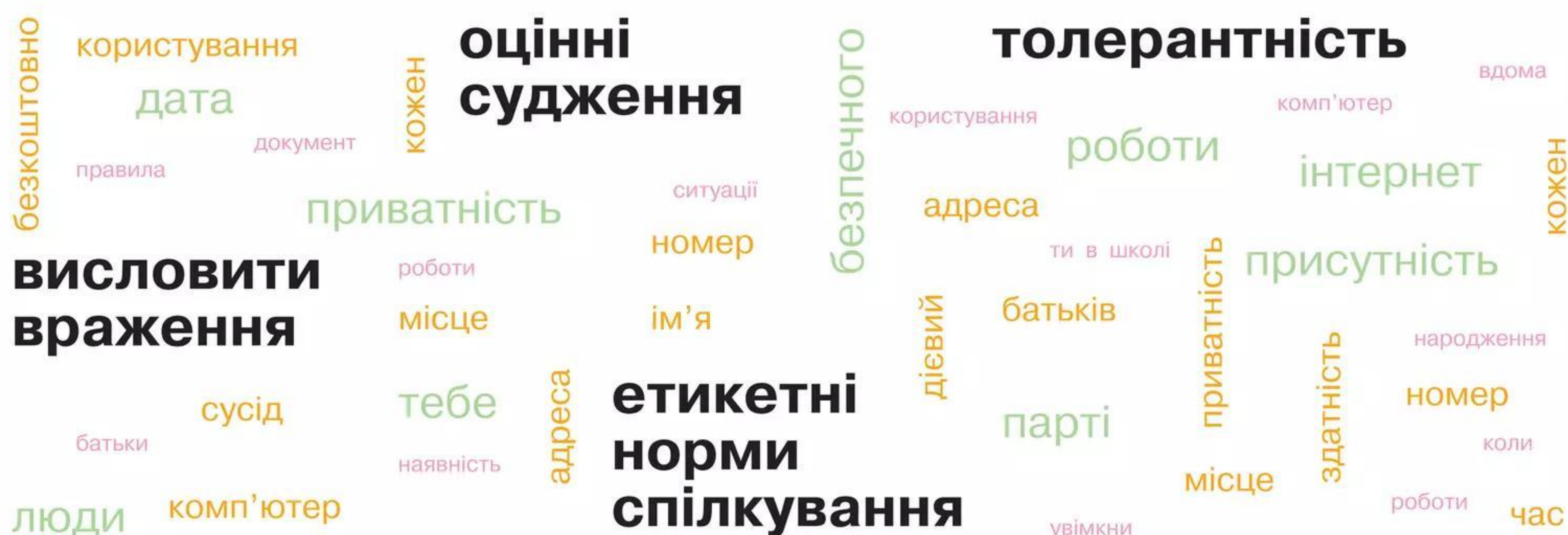
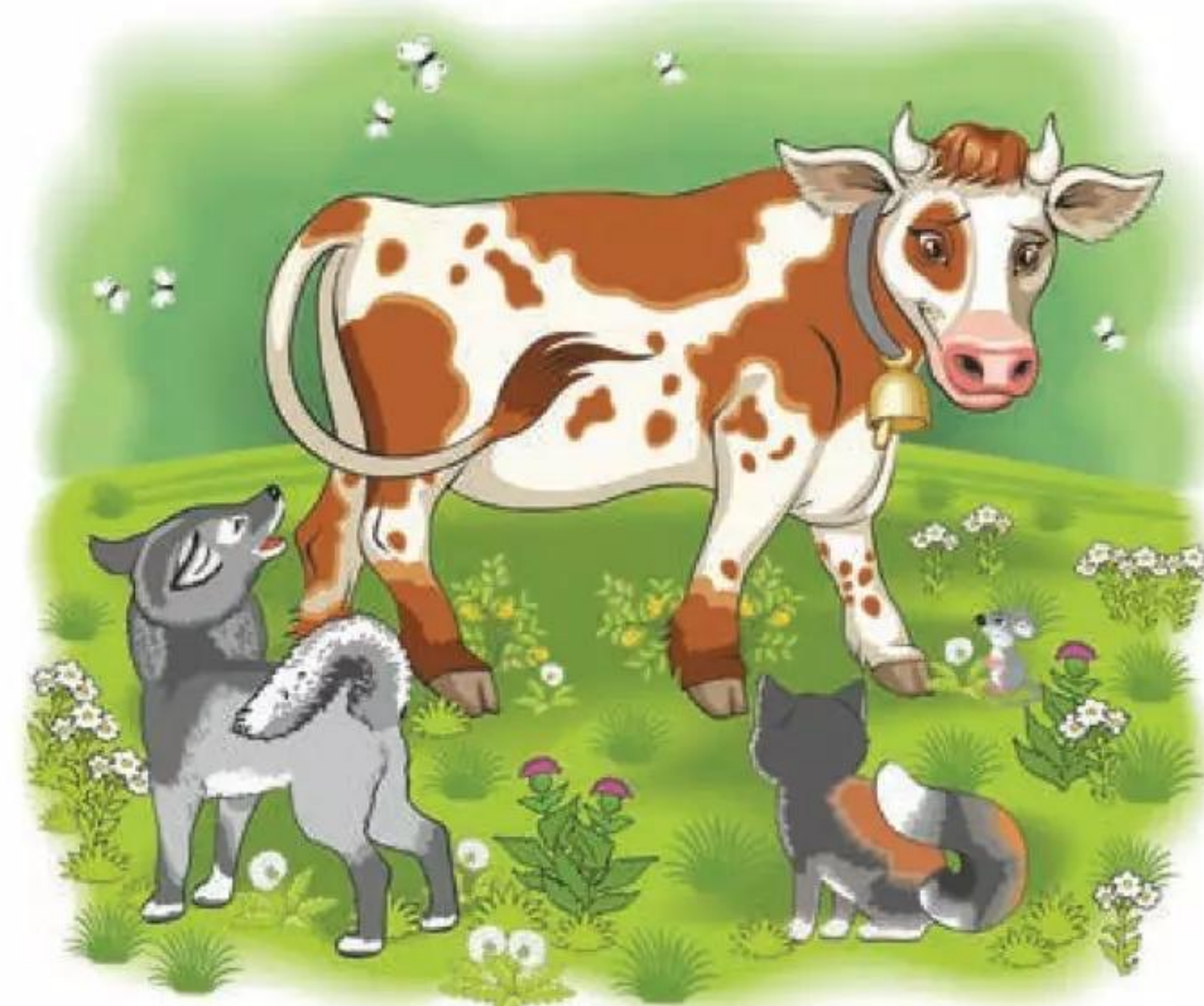
* Толерантно — поважати думку інших.

2 Прочитай та посміхнись!

Хто великий?

Кішка мишку упіймала,
Бідоласі так сказала:
— Я велика! Ти мала!
Мені шана і хвала!
Вибіг з буди пес кудлатий
І на кішку став гарчати:
— Я великий! Ти мала!
Мені шана і хвала!
Із хліва кабан озвався:
— Ні, це я на славу вдався!
Пес кудлатий, ти малий!
Я великий! Ось який!
— Му! — Обурилась корова.—
Чую крик! Це не розмова!
Порівняти треба вас,
Станьте поруч всі нараз.
Хто найменший? — Сіра мишка!
Хто маленький? — Наша кішка!
Хто середній? — Пес кудлатий,
Що пильнує двір і хату.
Хто великий? — Це свиня!
А найбільша? — Звісно, я!

Наталя Карпенко

Шоколадне печиво

Оповідання

Оля повернулася зі школи й кинула в коридорі рюкзак. Не помила рук. Не привіталася з татом. Одразу пішла у свою кімнату й залізла з ногами в крісло.

— Що сталося, доню? — прийшов із кухні тато. Разом із ним прилетів запах шоколадного печива.

— Нічого! — буркнула Оля й далі сиділа насуплена.

А потім вдихнула шоколадний запах.

Усміхнулася.

— Тату, а печиво вже спеклося?

Тато також усміхнувся.

— Ходімо перевіримо. Але спочатку помий руки.

Оля з'їла три пєчива й випила молока. Мабуть, татове печиво чарівне, бо дутися вже зовсім не хочеться.

— Знаєш, тату, з друзями часом буває так важко... — зітхнула Оля.

Тато кивнув.

— Посварилася? З ким? Із Настею?

Оля похитала головою.

— З Лізою?

Оля знову похитала головою.

— То з ким же? — здивувався тато.

— Я ні з ким не сварилася, — пояснила Оля. — То все вони.

— Ліза й Настя посварилися?

Оля кивнула. Тато обійняв доньку.

Так, із друзями буває важко.

— Вони не могли вирішити, чий браслет гарніший. А браслети однакові, тату, розумієш? Тільки різного кольору. У Лізи — рожевий, а в Насті — фіолетовий.

Тато погладив Олю по голові.

— А тепер Ліза каже, щоб я не гралася з Настею. Інакше вона зі мною не буде дружити.

На очі набігли сльози. От як так?

Оля дружить із Лізою. І з Настею також дружить.

Ну чого вони посварилися? І чого Оля має страждати?

— Не плач, доню, — заспокоював Олю тато. — Ми щось придумаємо.

Наступного дня Ліза все ще дивилася вовком на Настю.

Оля не говорила з підружками аж до обіду.

У їдальні всі троє, як завжди, сіли за одним столом. Настя — навпроти Олі. Ліза — біля Олі.

Сьогодні Оля принесла обід із дому.

Деруни, хоч і холодні, були смачні.

Яблучний сік пахнув літом.

А ось і татове шоколадне печиво. На його запах обернулися всі, хто сидів за столом. Оля всміхнулася. Ліза й Настя також дивилися на печиво.

Оля взяла два пєчивка. Одне вона надкусила й відклала. А друге розламала на́впіл і простягнула Лізі й Насті.

Дівчатка задоволено схрумали свої половинки.

Після уроків усі вибігли надвір. Оля вийшла останньою. Невже їй не вдалося?

Біля майданчика на Олю чекали Ліза й Настя. Стояли окремо та дивилися на неї. Що ж робити?

— Смачне було печиво? — спитала вона в обох. Дівчатка кивнули.

— А то не просте печиво, а чарівне. Мирільне! Ви тепер замірені.

Ліза й Настя дивилися одна на одну.

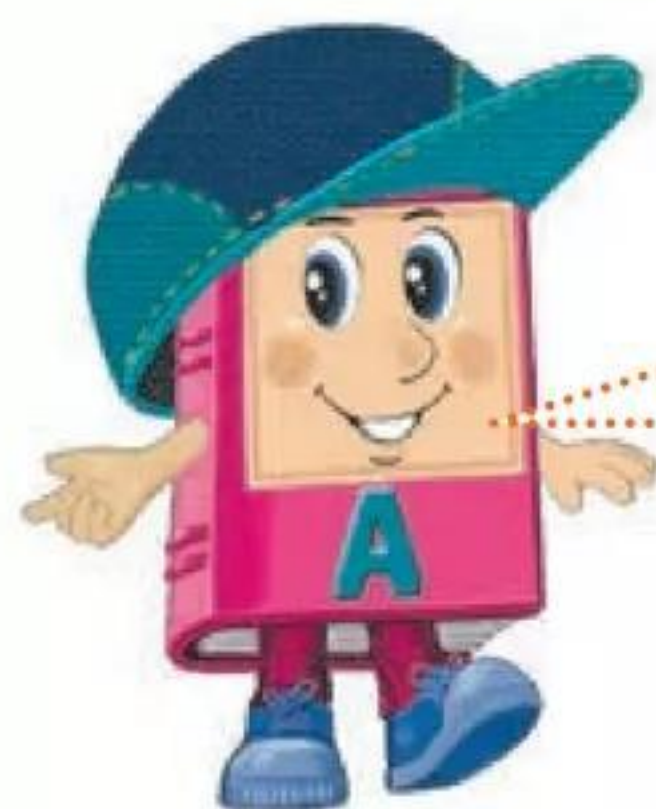
— Справді? — запитали хором.

— Справді! — відповіла Оля.

— Тоді нумо гратися! — гукнула Ліза й побігла до гірки. Оля з Настею поквапилися слідом.

Наталія Ясіновська

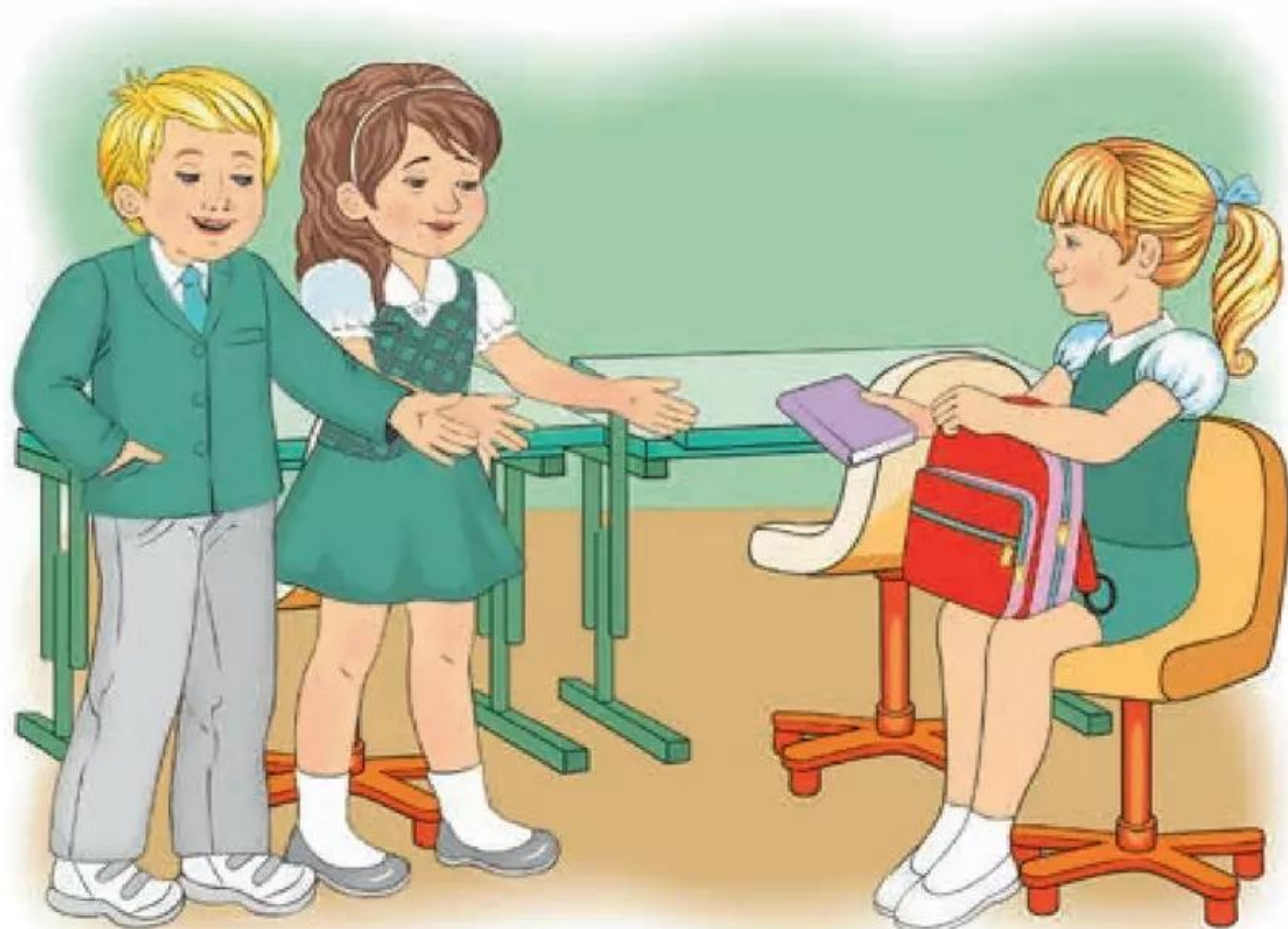

Хто є персонажами
оповідання?

- Як учинив батько, дізнавшись про сварку Олиних подружок?
- Що сталося, коли дівчата наступного дня прийшли до школи? Як ти розумієш слова «...Ліза все ще дивилася вовком на Настю»?
- Як Оля помирила подружок?
- Над чим ти замислювався/замислювалася під час читання й обговорення цього оповідання?
- Склади діалоги за малюнками.

Учуся домовлятися!

Простір дитячого читання.

Про толерантність, етикетні норми спілкування й дружбу з добрим гумором

Як ми до Генки ходили

Оповідання

Пішли ми якось у гості. До Генки. Він нам двері відчиняє з відром у руці. І в коридорі підлога мокра.

— Ой, — ми кажемо, — в тебе так чисто! А де ваш килимок, щоб ноги витирати?

А він:

— Знаєте, хлопці, я оце щойно в квартирі прибрав, бачите, навіть підлогу помив. У мене зараз просто стерильна* чистота.

— Так що ж нам зайти не можна? — я питаю.

— Зайти можна, — він у відповідь, — але я килимок поправ, і мені, е-е-е, не хотілося б, е-е-е, щоб ви його зразу забруднили.

— Ну, то почепи його над ліжком, — Митько каже, — і милуйся. Ходім, Сергію.

— Та що ви, хлопці, що ви! Витирати ноги можна, але я хотів, щоб мама з роботи прийшла, подивилась, як усе чисто в мене, навіть килимок, і пораділа, а потім ви уже витирайте ноги скільки завгодно. Хоч цілий день витирайте — мені не шкода.

Митько питає:

— Що ж нам отак під дверима стояти, поки твоя мама прийде?

* Стерильна чистота. Так кажуть, коли завдяки прибиранню знищено всі мікроби.

— А ви краще ноги он об отой килимок витріть. Він же сухий. Ми підійшли до сусідського килимка й стали витирати ноги, щоб Генчина мама пораділа, який у неї син, але в цей час сусідські двері відчинилися, й ми побачили дядечка — в окулярах і високого.

— Ви до мене? — спитав дядечко.

— До... До вас, — збрехав Митько й озирнувся на Генку.

— Прошу, заходьте! — посміхнувся дядечко, але ми так і стояли на тому килимку, думаючи, що ж нам сказати (чи, може, краще втекти?) — і весь час при цьому човгали ногами.

— Заходьте! — повторив дядечко, і ми зайшли.

— Ну, чим можу... — почав було він, але Митько його швидко перебив.

— А у вас металообробку* нема?! — закричав він.

— Нема, — здивувався од такого крику дядечко.

— А макулатури**?! — ще голосніше закричав Митько.

Я зрозумів, що то він кричить од розгубленості, але ж дядечко цього не знав. Він трохи одійшов і сказав:

— Та ти, хлопчику, не горлай! Я не глухий! — Потім глянув на нас крізь окуляри і додав: — А макулатуру можете забирати, — і повів нас на кухню.

Там він заліз на табуретку й став діставати з антресолей цілі стоси якихось журналів, списаних аркушів паперу.

— О, як чудово! О, як чудово! — понуро повторював Митько. — Ми принесемо більше за всіх!

Насправді ж ніякої макулатури нам не треба було. Бо в школі ми її збирали минулого тижня, і тоді нам ніде у квартирах багато не давали. А тепер, коли ми просто

* *Металообробка* — металеві вироби або частини металевих виробів, які непридатні для використання. Раніше школярі після уроків збирали металообробку.

** *Макулатура* — це паперово-картонні вироби, які вже були використані (газети, журнали, пакувальний папір, порожні картонні коробки). Макулатура використовується для виробництва паперу, пакувального картону.

не знали, що з нею робити, дядечко викладав усе більше й більше і приказував:

— Добре, що ви нагодилися. А то накопичилося за кілька років, ніяк не зберуся викинути.

— О, як чудово! — дедалі сумовитіше повторював Митько. Зрештою я не витримав.

— Знаєте, ми стільки за один раз не донесемо.

— Ох, і то правда, — засміявся дядечко. — Щось я захопився. Ну нічого, прийдете ще.

Ми вийшли за двері й звернули до Генки, але дядечко гукнув:

— Куди ви? Ліфт он там!..

Ми вдали, що йдемо до ліфта, почекали, доки дядечко зачинить двері, і навшпиньках, тримаючи перед собою по здоровенному оберемку, прокралися до Генчиних дверей.

— Дзвони! — сказав я Митькові.

— Краще ти!

— Як же я подзвоню, коли в мене руки зайняті?

— А в мене, по-твоєму, вільні?

Ми постояли деякий час під дверима. Можна було посту-
кати ногами, але ми боялися, що вийде дядечко, а покласти
папір на підлогу просто не здогадалися. Я спробував по-
дзвонити головою, звівшись навшпиньки, але тільки вдаривсь
об одвірок. Тоді я спитав у Митька:

— Що ж, ми довго так будемо стояти? Ходімо краще.

— Давай хоч мотузку в нього попросимо, — відповів він.
А потім додав: — Поклади свій папір на мій і подзвони.

— А ти втримаєш?

— Постараюсь!

Я поклав свій оберемок на Митьків, — він аж похит-
нувся, — і подзвонив.

Клацнув замок, і тут я побачив, що Митько притулив отой
здоровенний стос до дверей, щоб легше тримати.

— Зараз я тобі поможу, — сказав я, але в ту ж мить
двері відчинились і мій друг разом із усією горою макулатури
повалився на Генку.

Почувся одчайдушний крик, я аж заплющив очі. А коли роз-
плющив — на вже висохлій підлозі в купі журналів і всякого
паперу лежали Генка й Митько.

— Ви що, збожеволіли! — став кричати Генка. — Що ви мені
з квартири зробили! Я старався цілий день, прибирав! А ви!
Що мені тепер мама скаже?

Тут він замовк і глянув кудись через моє плече. Я теж
озирнувся. У дверях стояла Генчина мама й оторопіло ди-
вилась на підлогу, завалену паперами, які сусідській дядечко
накопичував кілька років. Добре, що ми не все забрали,
а то купа була б куди більшою...

— Це не я, мамо! — заскиглив Генка. — А вони. Я все
прибрав.

— Атож, — сказали тоді ми з Митьком. — Генка все при-
брав, слово честі.

І ми навперебій стали розповідати, як прийшли до Генки і яка в нього була стерильна чистота, що він навіть пускати не хотів і відправив витирати ноги до сусідського дядечка, щоб вона, тобто мама, пораділа... І як дядечко дав нам стільки макулатури, що ми тепер просто не знаємо, що з цією макулатурою робити, бо в школі її зараз не приймуть — адже збір макулатури був минулого тижня...

Але не встигли ми розповісти все до кінця, як Генчина мама стала сміятись, і що далі ми розповідали, то дужче вона сміялась.

— Ох!.. Ноги витирати!.. До Петра Миколайовича (це, виявляється, дядечка так звати). Щоб килимок!.. Не забруднити!..

А потім, коли вже вдосталь насміялась, дістала якусь газету і говорить:

— Ось тут адреса приймального пункту. Збирайте свій папір і здавайте його — Генка вам допоможе. А за це вам дадуть хорошу книжку.

Ми хутко зібрали все у два стоси, перев'язали кожен мотузкою і поїхати трамваєм за тією адресою. Там ми здали макулатуру, а натомість одержали талончики, і ще нам сказали, в який книжковий магазин ці талончики треба одвезти.

Ми сіли в тролейбус, приїхали в магазин, і нам видали казки Андерсена у двох томах.

— Пхе, казки, — сказав Генка. — А у вас про шпигунів не видають?

Йому відповіли, що про шпигунів не видають, і ми поїхали назад. У тролейбусі Генка почав читати першу книжку, і вона йому дуже сподобалась.

— Дайте мені почитати, — попросив він, — а ви поки другу будете! А потім обмінюємось.

— Так це ж не про шпигунів, — сказав Митько.

— Нічого, вона теж цікава.

— Нехай почитає, — сказав я. — Адже якби не Генка, то в нас жодної не було б.

Ми дали Генці одну книжку, а потім поїхали до мене й весь вечір читали казки Андерсена, і вони нам теж дуже сподобались, хоч деякі з них ми вже знали. Але все одно ми і їх поперечитували також.

— Треба й дядечкові дати прочитати, Петрові Миколайовичу, адже це його макулатура.

— Правильно! От обмінюємось з Генкою, а тоді одразу обидві йому занесемо.

Тож тепер ми зовсім не шкодуємо, що все в нас так вийшло.

Ярослав Стельмах

- Який настрій цього оповідання?
- Що саме викликало в тебе усмішку?
- Хто виявив кмітливість? чесність? щирість? шляхетність? почуття гумору? мудрість?

Учусь аналізувати медіатексти за критеріями: факти і думки та судження про них

1 Прочитай.

У містах і селах є місця, де діти можуть відпочити й розважитися. Це — парки, ігрові майданчики, всілякі атракціони.

Виявляється, лісові звірята також хочуть мати місця для відпочинку й розваг...

Уяви собі Сучасний Ліс. У ньому є парк відпочинку з гойдалками й атракціонами, підключено Інтернет і телебачення. На телебаченні всього два канали — «Горіх» і «Жолудь».

Одного дня мешканці Сучасного Лісу почули на різних каналах ось такі повідомлення:

Канал «Горіх»

Шановні лісові мешканці!

Учора Комісія з безпеки перевірила ігрові майданчики в Лісовому парку відпочинку. Виявилось, що на них немає вогнегасників. У разі пожежі вогонь нічим буде гасити. До того ж у деяких гойдалок іржаві кріплення, які в будь-який момент можуть розвалитися. Це призведе до травмування звірят. Пропонуємо вашій увазі репортаж про роботу Комісії в Лісовому парку, підготовлений нашими кореспондентами.

Відучора парк тимчасово закрито до усунення небезпечних порушень.

Канал «Жолудь»

Шановні лісові мешканці!

У ваших дитинчат була радість — наш Лісовий парк відпочинку. Але вчора туди нагрянула бездушна Комісія для перевірки безпеки ігрових майданчиків. За словами відвідувачів парку, гойдалки й атракціони були в повному порядку. Та в'їдлива Комісія знайшла у кріпленнях

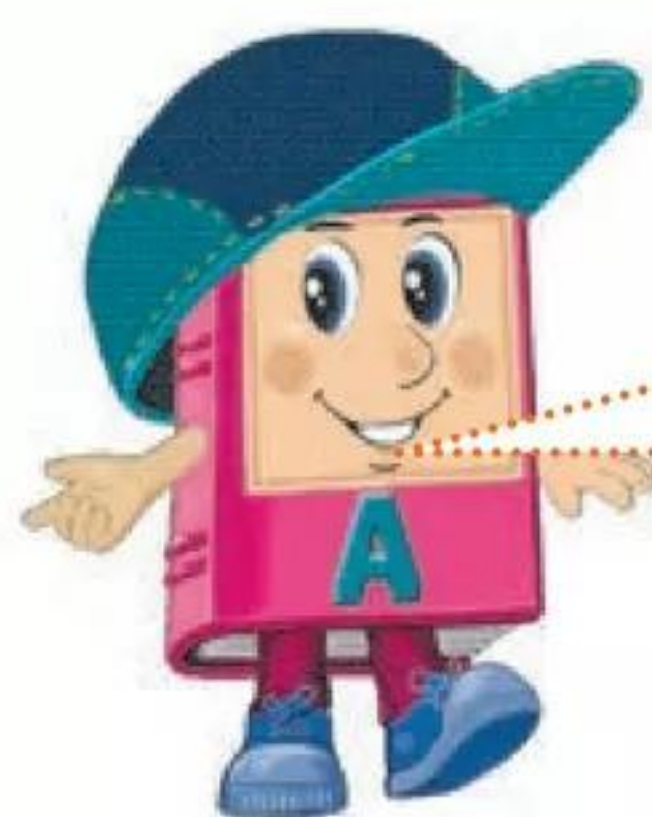
декілька темних болтів і зробила висновок, що вони іржаві. А це не іржа — це така фарба, як пояснили продавці болтів. У додачу Комісія причепилася до того, що в парку немає вогнегасників! А навіщо вони потрібні, коли поблизу є річка?! У разі пожежі можна носити воду звідти. Із цим згодні всі відвідувачі. Але Комісія жорстоко закрила наш чудовий парк, і тепер вашим малюкам ніде відпочити й розважитися.

- Порівняй повідомлення двох каналів. Чим вони різняться між собою?
- Чи можна перевірити правдивість повідомлення каналу «Горіх»?
- Чи достовірна інформація в повідомленні каналу «Жолудь»?
- У якому повідомленні відчувається емоційне ставлення?

Запам'ятай!

Факт — це те, що сталося, відбулося насправді. Факт можна перевірити й довести. Факт не містить оцінки. Думка завжди передає чийось точку зору, містить емоційне ставлення.

Якщо інформація заперечується чи стверджується тим, хто її надає, — це судження.

Учись відрізняти факти від думок і суджень!

- Повідомлення якого каналу містить факти, а якого — думки й судження?

дотепер думки вистави можна доводилося
гриб судження роботи схеми
правда враження тебе бугвати
факти століття цілий бугвати
безкоштовно факти правдивість інформації
дружний присутність час народження

Простір дитячого читання.

Учусь самовиражатися й досягати мети, шукати інформацію в різних джерелах

Геній на п'ять секунд

Оповідання

Альбєрт Ейнштєйн — мій улюблений учений.

Я хочу бути, як він. Бо він — геній.

Ейнштєйн зробив величе-е-езні відкриття у фізиці. Він довів багато теорій. Я теж хотів би хоч одну теорію довести.

Але як?

Якось я робив вулкан на столі. Це було так класно!

БОМ...БЕЗ...НО!

Бех! Бах! Бух!

Потім я вирощував кристали... Жовтогарячі, блакитні, смарагдові!

На це пішов увесь цукор, який треба татові до чаю. Так я йому зіпсував ранкове чаювання.

А ще я фарбував білі троянди в сині...

Це так захопливо! Вав!

Проте сестра не схотіла їх нести в гості. Її подруга не любить синій колір.

А, ну й останнє! Я підсунув учительці секретний лист!

Написав їй, що ми хочемо на канікули.

Але вона не змогла його прочитати!

О, згадав! Ще я робив чарівні фарби! Ними хотіли помалювати всі у класі!

Мене навіть назвали генієм... Хе, як Ейнштейна!

Але я досі не довів жодної теорії...

Як же її довести?

Ага!!! Знаю!

Мені треба побути Ейнштейном!

Беру плакат із генієм і ховаюся за нього.

Абра-кадабра! Сиджу чекаю...

Одна секунда...

Я — Ейнштейн

Дві секунди...

Я — вчений

Три секунди...

Я — швидкий

Чотири секунди...

Я — невидимий

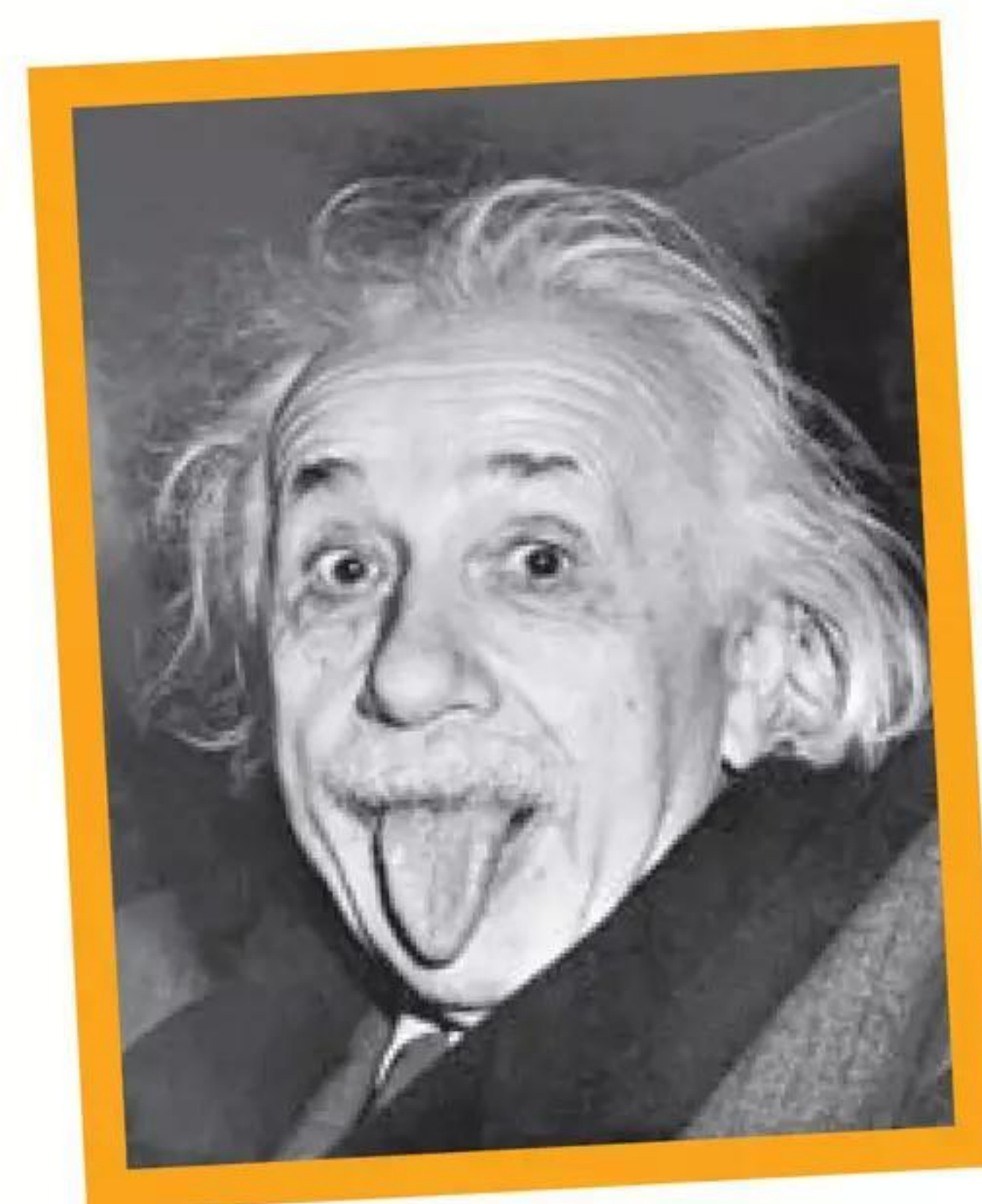
П'ять секунд...

Міркую: мама не повірить, що я Ейнштейн. Тато — тим більше.

А от Ксеня... Ксеня, можливо, повірить. Хоча б на п'ять секунд!

Заради цього і варто спробувати!

Адже Ксеня якось повірила, що я — плед!

Оксана Луцевська

- Про що мріяв герой оповідання?
- Як хлопчик намагався довести хоч одну теорію і стати схожим на Ейнштейна? Коли його назвали в класі Ейнштейном?
- Про що мріяв хлопчик, сховавшись за плакатом Ейнштейна?
- Заради кого хлопчик вирішив перетворитися на Ейнштейна?

РОЗДІЛ 2. Карнавал сучасної художньої літератури для дітей починається: «Я не хочу так, як всі!..»

1 Прочитай.

Я не хочу так, як всі!

Все цікаво для малят!
П'ять кумедних котенят —
Дві сестри і три брати
Пізнають нові світи!
Їжачка побачив Рудик,
З ним тепер дружити буде.
Та чому така шорстка
Сіра шубка в їжака?
Вліз на гілку котик Білий,
Непосида пустотливий.
— Няв! Синички! Скільки? Шість!
Кіт пташок очима їсть.
— Височенько! Не дістати!
До кота озвався дятел:
— Гей, нахабо на гілляці,
Буде тобі купці-ляпці,
Як впадеш у нашу річку...
Йди гуляти на травичку,
Чи біжи на камінці,
Як Кицюня. Будь, як всі!
Спить у кошику Чорнушка,
Не нявчи її під вушка.
Подивись, твій брат Смугастий
Теж почав пташину пасти!
— О, в травиці горобці...
Я не хочу так, як всі!

Наталя Карпенко

- Хто з кошенят не хотів бути, як всі?

Плакав зайчик

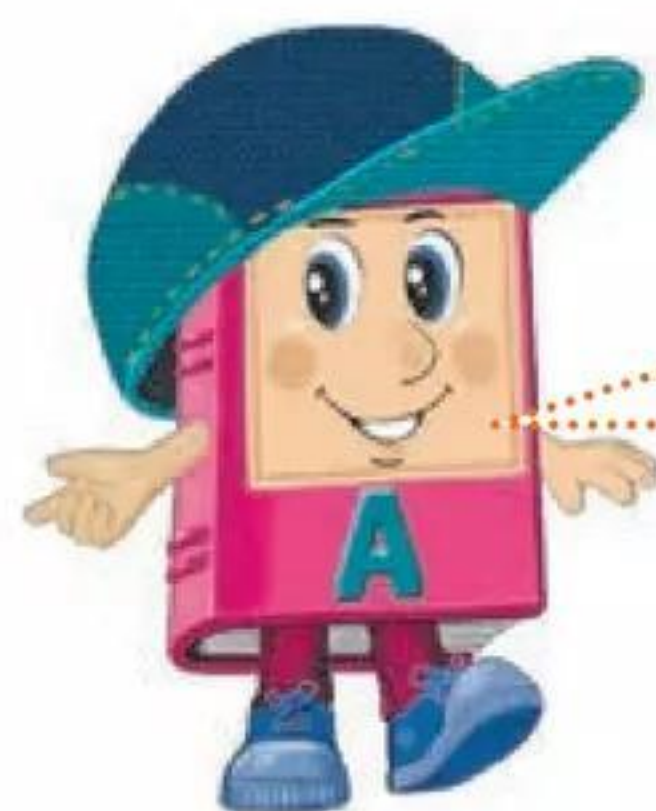
Плакав зайчик: — Матінко, матуся,
Я у нашім лісі всіх боюся —
І лисицю, й вовка, навіть птаха.
Я такий маленький, я невдаха...

Мовила схвильована зайчиха:
— Вдатися маленьким — це не лихо.
В тебе довгі вушка, мій синочку,
Все почуєш в кожному куточку.

В тебе дуже сильні задні ніжки,
Облетиш стрілою всі доріжки!
Ти кмітливий, вмієш так петляти,
Що не просто буде відшукати!

Ми, зайці, прудкі і витривалі,
Біжимо щодуху і щодалі.
То ж не бійся, мій синочку милий,
Набирайся розуму та сили.

Наталя Карпенко

Що засмучувало зай-
чика?

- Чому авторка назвала зайчиху «схвильованою»?
- Якими словами мама-зайчиха переконувала сина, що він не невдаха? Які переваги зайців вона згадала?
- Чому в тексті багато таких слів, як «вушка», «синочку», «куточку», «ніжки», «доріжки»?
- Підготуйся до виразного читання вірша.

Велослон

Казка

Один африканський слон дуже хотів бути велосипедом.

— От якби я тільки був велосипедом! — мріяв слон. — Я помчав би далеко-далеко — туди, де сходить сонце. Я б мав два прудких колеса, блискуче кермо, зручне шкіряне сидіння і аж два кольорові катафоти — спереду та ззаду...

Та найбільше слонові хотілося мати дзвінок, який буває у велосипедів на кермі. Втім, про нього слон навіть мріяти не наважувався. Хіба що зрідка, на свій день народження.

Слон нікому не розповідав про свою мрію: раптом з нього будуть сміятися?

Якось десь між Зімбабве й Мозамбіком слон зустрів дивно-го великого птаха. Той сидів на дереві й безупинно торохтів:

— ...А після блоку реклами ви дізнаєтесь, яка погода очікує на нас завтра, 14 квітня...

— Привіт, — сказав слон. — А ти хто такий?

— Сьогодні я телевізор, а взагалі-то — гриф.

— Як це — сьогодні... і взагалі? — сторонів слон.

— А отак, — відповів гриф-телевізор, — учора я був самоваром, а сьогодні закортіло побути телевізором.

— І з тебе ніхто не сміється?

— Я занадто старий і мудрий, щоб на це зважати. Ти ж ось не смієшся.

— Бо я й сам мрію стати велосипедом, — зітхнув слон.

— То в чому ж проблема? — спитав гриф.

— Але ж я слон!

— Слухай, друже, ти можеш бути тим, ким сам захочеш. Це ж твоє життя. І коли ти дуже хочеш кимось бути, ти ним будеш, повір мені. Хочеш бути велосипедом — будь ним, і крапка!

— Так просто! — вигукнув слон. — Ну, тоді я поїхав! — і він помчав додому так швидко, як справжній велосипед.

Дорогою слон зустрів багато різних звірят. І ніхто-ніхто з нього не сміявся, навпаки, усі просилися на ньому покататися.

Слон залюбки брав охочих собі на спину і мчав туди, де сходить сонце.

Сашко Дерманський

- Чому слон мріяв бути велосипедом? Чому він нікому не розповідав про свою мрію?
- Чим птах здивував слона?
- Яку мудру пораду дав слону гриф?
- Що змінилося в житті слона, коли він став удавати із себе велосипед?
- Підготуйся до виразного читання діалогу.

Мишенятко Мицик

(уривок)

Кицик починає полювання на мишей

На світанку я застав Кицика в сльозах.

— Що таке? — питаю. — Хто тебе образив?

І Кицик, жалібно схлипуючи, сказав:

— Тітонька Марина тицяє мене носом в усі кути і вимагає, щоб я ловив якихось там мишей. А як я можу ловити якихось мишей, якщо я їх у житті не бачив?.. Любий Мицику, ти дуже розумний, ти ж усе знаєш — розкажи хоча б, як вони виглядають. Я тобі цього довіку не забуду!

— Звичайно, з радістю! — відгукнувся я. — Тобі просто пощастило, що перед тобою стою саме я, а не хто-небудь інший. Краще за мене ніхто не розповість, які бувають миші...

Я вже хотів витягнутися перед ним на весь зріст і сказати: «Дивися, це і є той, кого ти шукаєш!», — але раптом подумав: «А якщо він подумає, що я жартую, і не повірить? Надто все

просто вийде: тільки-но побажав і — на тобі, будь ласка».

І я тут же знайшов найкращий і веселий спосіб, як познайомити його з мишеням. Я згадав про свій живий портрет.

— Не полінуйся, — сказав я Кицику, — залізь на туалетний столик тітоньки Марини, там ти відразу побачиш мишеня і дізнаєшся, які вони бувають.

Кицик не дослухав мене і кинувся до туалетного столика. Він скочив на нього, і тут сталося щось несподіване.

Я дивився з підлоги на цю картину і дивувався.

Спершу в Кицика був такий вираз, наче він побачив там самого себе. А через мить шерсть на ньому стала дибки, хвіст піднявся трубою, і він як зашипить: «То он які ті миші! Ну, бережіться!»

І кинувся вперед.

Я від страху заплющив очі і розплющив їх аж тоді, коли почув сильний удар, а потім дзвін розбитого скла. Уся підлога була всипана блискучими осколками. Бідолашний Кицик сидів на підлозі і жалібно скиглив. На його лобі, неначе третє вухо, стирчала величезна ґуля.

Мені стало дуже шкода свого портрета, але ще більше я хвилювався за бідолаху Кицика. І тільки-но я зібрався його втішити, як до кімнати влетів Петрик. Він подивився на підлогу і від захвату затанцював.

— Ура! — закричав він. — Тепер я найбагатший серед усіх хлопців! У мене є сто дзеркальних осколків. Я кожного дня пускатиму сонячних зайчиків.

Тітонька Марина теж вбігла до кімнати і накинулася на Петрика. Вона вирішила, що осколки — це його робота. Але ґуля на лобі Кицика відкрила їй, хто справжній винуватець.

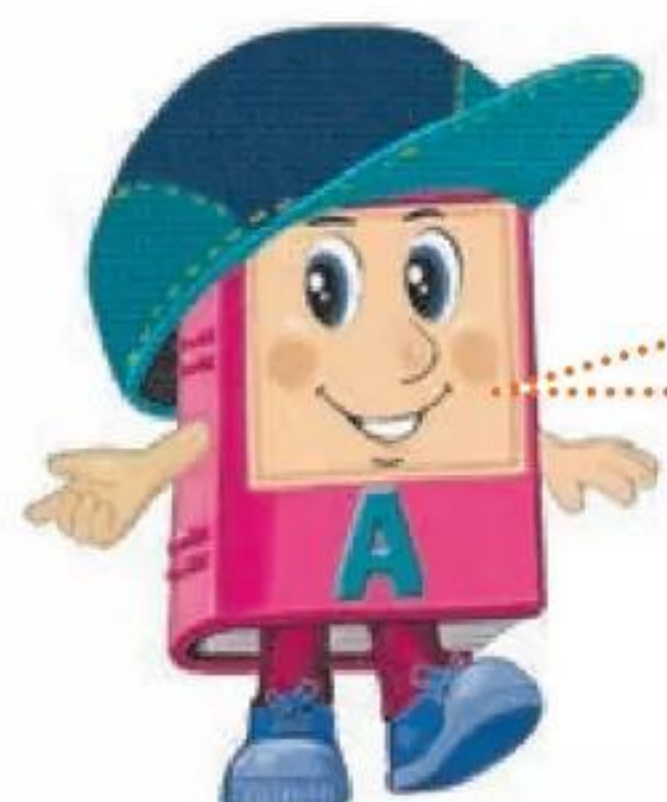
Петрикові було наказано провести з Кициком виховну роботу і назавжди пояснити, чим він повинен займатися.

Петрик негайно взявся виконувати доручену справу.

Юхим Чеповецький

Переклад українською — В. Воробйова

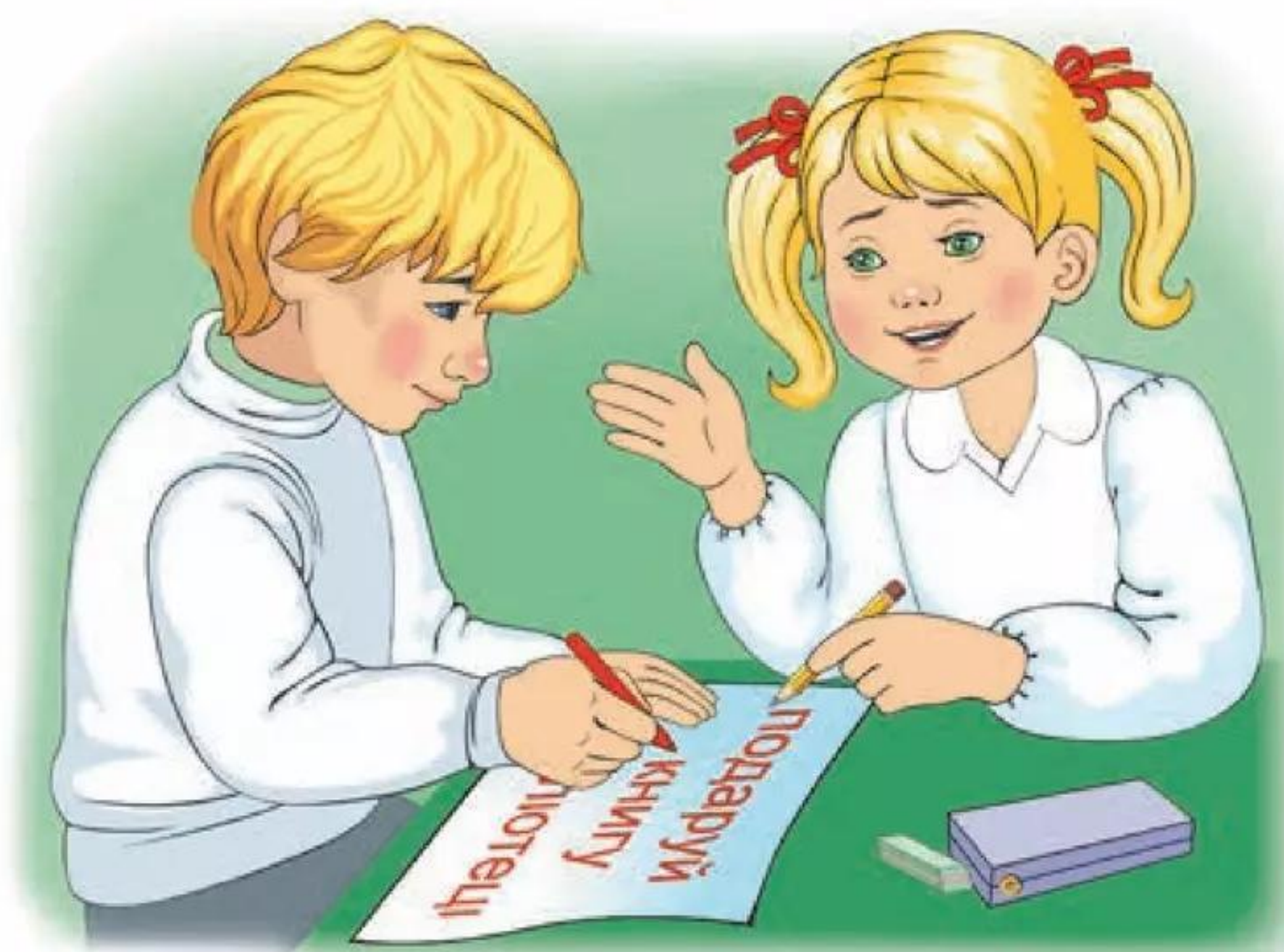
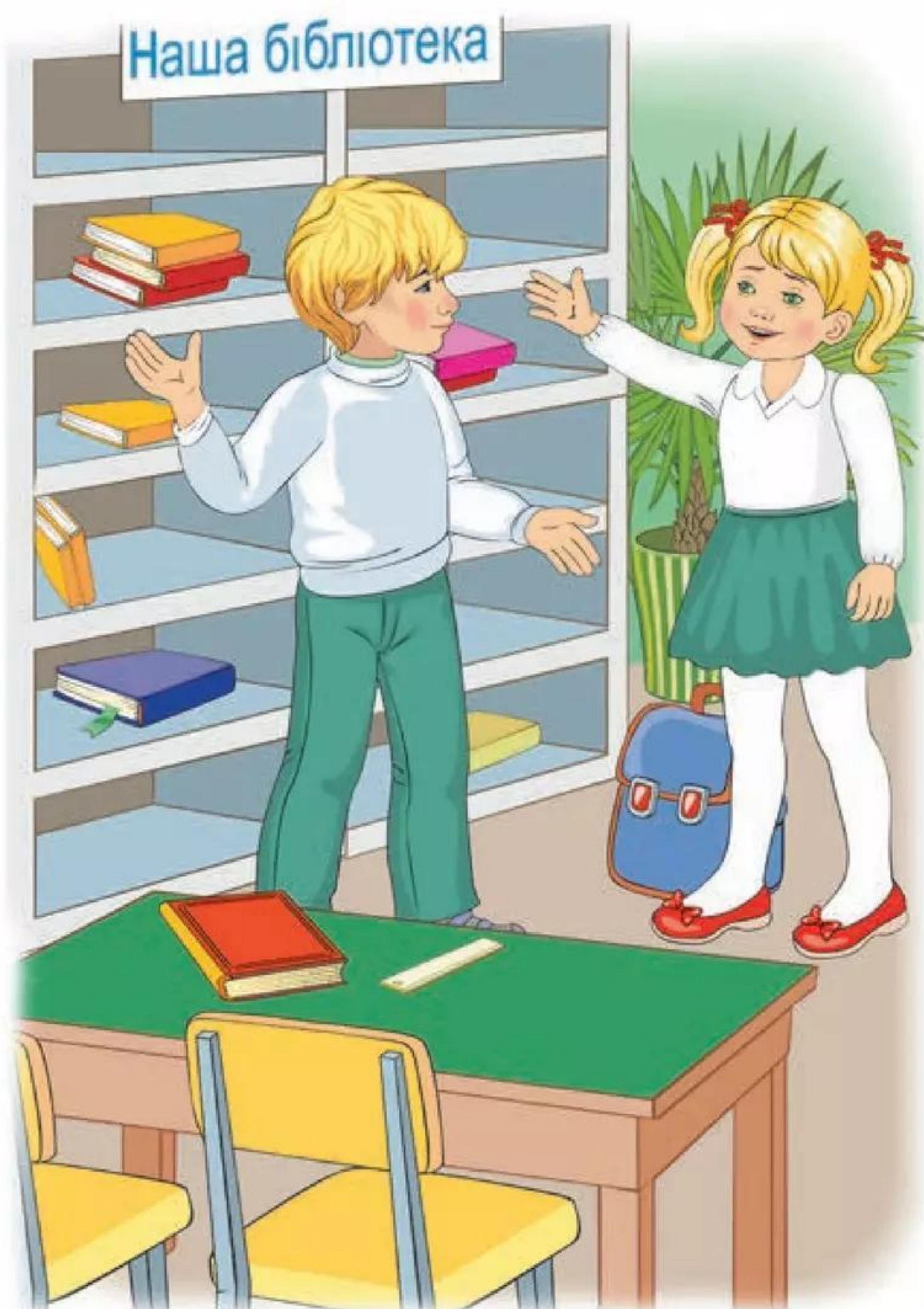
- Чим насправді був «живий портрет» Мицика?
- У яких місцях казки тобі було смішно?
- Що ти можеш сказати про вдачу Мицика? А про вдачу Кицика?
- Чому Петрик назвав себе найбагатшим серед усіх хлопців?

Чи можна сказати, що Кицик і Мицик не схожі на більшість котів і мишей?

Якщо хочеш дізнатися про всі пригоди Кицика й Мицика — прочитай книжку Юхима Чеповецького «Мишенятко Мицик». За бажання познайомся з іншими цікавими творами цього автора.

Учуся відчувати красу рідного слова.
Досліджую засоби художньої виразності
Уже в саду осінньому Гуляє листопад...

1 Прочитай.

Осінь

Непомітно з'явилася осінь —
День коротшим стає щодоби.
Глянь: берізки уже — златокосі
І в дубів багряніють чуби.

Вже у теплі краї відлетіли
Сонцелюби — дзвінкі журавлі,
Не страшні їм тепер заметілі
На далекій південній землі.

Валентин Бичко

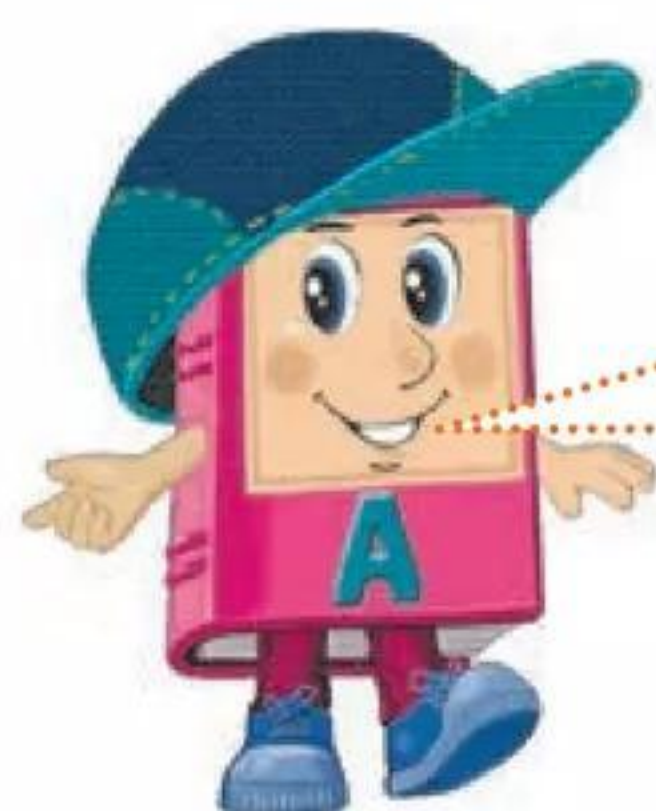

Як це: златокосі берізки, а в дубів багряніють чуби? У них же немає волосся! Чому журавлів автор називає сонцелюби?

Я думаю, що цей вірш трішки сумний. Його треба читати, не поспішаючи.
А як думаєш ти?

Цікаво, а як автор вигадав цей вірш? Я думаю, що він не поспішаючи йшов стежкою або дорогою, поблизу якої росли берези й дуби, проходив повз річки або озера, де раніше було багато журавлів, а зараз жодного журавля не було. А як думаєш ти?

Письменнику треба бути спостережли-
вим! Навіщо?

Осіннє

Струсила грушка листя шерехке.
Струсила і, зажурена, зітхає.
Бо дощ осінній все іде та йде,
А в неї одежини вже немає.

По листі мокрому, як сірий корабель,
Пройшов їжак. Задумався, спинився:
Було ж тут груш, і яблук, і морель...
А світ узяв і так перемінився.

Оксана Кротюк

- Як це — грушка зітхає? Авторка так сказала, як про людину або тварину.
- А ще авторка змогла уявити, чому зітхала грушка.
- А як оригінально порівняли їжака із сірим кораблем, який іде по мокрому листю! І уявили, над чим замислився їжак.

Письменники для того, щоб передати своє ставлення до природи, змалювати її красу, використовують засоби художньої виразності — описують дерева, кущі й трави, тварин, небо й сонце, як тварин або людей, порівнюють одні предмети з іншими, застосовують слова з цікавим сполученням звуків.

РОЗДІЛ 3. Як усе починалося: літературна мандрівка до джерел

Усна народна творчість

Ми з друзями дуже любимо всілякі ігри — і настільні, і рухливі, і комп'ютерні... Цікаво, а які розваги були в наших однолітків-українців два-три століття тому?

Сьогодні в дітей стільки можливостей для ігор і розваг — ігрові майданчики на подвір'ях, парки відпочинку, різноманітні атракціони, комп'ютерні ігри, безліч іграшок!.. І все одно часом від дівчаток і хлопчиків чуєш: «Як мені сумно...», «Щось день такий нудний...».

А чи відомо вам, що в минулому дитинство ваших однолітків було зовсім інше? Діти долучалися до праці й турбот дорослих змалечку.

Раніше серед українців було більше селян, ніж містян. А в селі роботи вельми багато, особливо з весни до осені, коли доводиться невпинно працювати на землі — у полі, на городі й у саду. Також треба доглядати свійську птицю, худобу. Саме до цієї роботи й залучали дітлахів. Із шести-семи років діти допомагали старшим як пастушкі — пасли гусей, кіз, ягнят. Дівчаткам доручали доглядати малих дітей, поливати грядки, підмітати хату, прибирати посуд.

Для ігор було мало часу. Діти грали в те, що бачили навколо — наслідували працю дорослих, влаштовували ігри-змагання. Гралися на подвір'ях, луках, полонинах. Організовувати ігри їм допомагали зазівки (зазиванки), лічілки, домовлянки, а відновлювати дружні стосунки після сварок — мирілки.

З давніх часів популярними дитячими забавами були промовляння скоромовок і відгадування загадок.

- Розглянь картину Олени Кульчинської «Діти на леваді».
- Кого зображено в центрі картини?
- Що роблять діти? Як вони вдягнуті?
- Який вираз їхніх облич? Що можна сказати про настрій дітей?
- Кого ще ти бачиш на картині?
- Які кольори переважають на картині?

Олена Кульчицька (1877–1967) — відома українська художниця, авторка численних полотен із зображенням краєвидів Гуцульщини, персонажів і сюжетів із гуцульської міфології, портретів давньоукраїнських князів і сучасних письменників. Також знана як талановита ілюстраторка книжок.

Картину «Діти на леваді» Олена Кульчицька написала 1908 року в Косові.

Книжка «Лис Микита» Івана Франка ілюстрована Оленою Кульчицькою.

Починати гру пора!

Зазивки (зазиванки)

Зазивка (зазиванка) — короткий вірш для скликання дітей на гру.

Нумо, нумо, дітвора,
Біжіть швидше до двора —
Починати гру пора!

Діти бігають завзято,
Хочуть котика спіймати.
Котик каже: «Мур-мури,
Всі збирайтеся до гри!»

- Підготуйся до виразного читання зазивки. Розіграйте в класі зазивання дітей до гри.

Лічилки

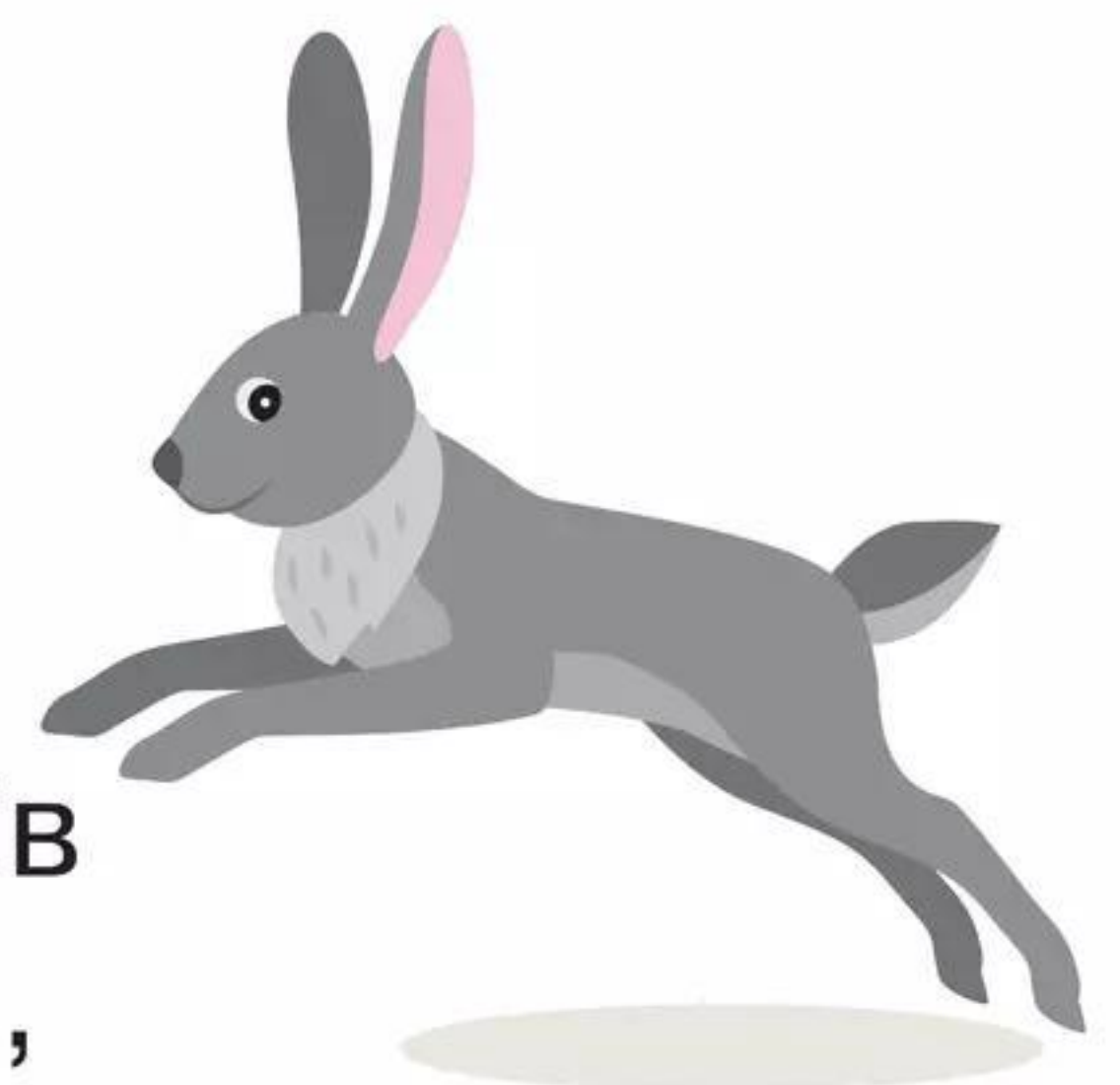
Лічилка допомагає обрати ведучого/ведучу гри й розподілити гравців у групи (команди).

Адики, надики,
Чурики, міль,
Абіль, фабіль,
Думадій,
Ікі, пікі,
Граматики,
Он'ки, пон'ки,
Зай.

Бджілка летіла —
На квіточку сіла.
Песик примчав —
Бджілку злякав.
Раз, два, три —
Песик будеш ти.

Анци, банци,
Колі, шванци,
Шиндір, виндір,
Коначиндір,
Шворц.

Білки зайців
Пригощали,
Моркву їм
Пропонували,
А горішки
Самі з'їли,
Бо жмуритись
Не хотіли.

- Яка лічилка сподобалась тобі найбільше? Чому?
- Підготуйся до виразного читання лічилок. Вивчи одну з них напам'ять.

Домовлянки

У деяких рухливих іграх гравці об'єднуються в команди. Спершу обирають ведучих (за кількістю команд), потім визначають командний склад. Розподілитись у команди допомагає домовлянка. Гравці стають парами й домовляються між собою, КИМ або ЧИМ будуть у домовлянці. Підійшовши до ведучих, запитують, кого/що вони виберуть. Ведучі по черзі вибирають у кожній наступній парі.

Що тобі дати?

Хліба шматок

Чи свіженький пиріжок?

Солодку грушку

Чи м'яку подушку?

Кого в гості запросити?

Кролика прудкого

Чи зайця косого?

Пташку-щебетушку

Чи мишку-шкряботушку?

Що вибираєш?

Зелену капустину

Чи велику морквину?

Коня підкувати

Чи двір підмітати?

Що візьмеш?

З річки йоржа

Чи з лісу їжака?

Ведмедя кудлатого

Чи козлика рогатого?

Вибирай

Конвалія пахуча

Чи кропива пекуча?

Дзвіночок голубий

Чи жовтий звіробій?

- Підготуйся до виразного читання домовлянок. Розіграйте в класі розподіл гравців у команди.

Мирилки

Мирилка — невеликий віршований твір, призначений для примирення друзів у разі конфлікту, суперечки під час гри.

Досить лаятись і злитись!
Ну, давай скоріш миритись!
Геть, образа, відійди!
Жде нас дружба назавжди!

Подружимося, подружимося
І ніколи не сваримося.
Будемо з тобою,
Як риба з водою.

- Підготуйся до виразного читання мирилки. Розіграйте в класі примирення дітей, які посварилися під час гри.

Скоромовки

Скоромовка — вислів або віршик, який важко промовити швидко. Це забава, дотепна гра для навчання чіткої вимови.

Росте липа біля Пилипа.

Улас у нас, Панас у вас.

Наш садівник розсадівникувався.

На возі коза, під возом лоза.

Летів горобець, сів на стовпець,
Прибіг хлопчик — утік горобчик.

Бабин біб розцвів у дощ,
Буде бабі біб у борщ.

Сів шпак на шпаківню,
Заспівав шпак півню:
«Ти не вмієш так, як я,
Я не вмію так, як ти».

Хитру сороку
Спіймати морока,
А на сорок сорок
Сорок морок.

- Яка зі скоромовок сподобалась тобі найбільше? А яку було найскладніше промовити?

Загадки

Загадка — короткий дотепний опис людини, тварини, предмета, явища чи події, яку (який, яке) треба впізнати й відгадати. Іноді має вигляд дотепного запитання. Знайти відгадку допомагають порівняння й зіставлення, натяк у самій загадці. З одного боку, загадки розважають, а з іншого — тренують розум, розвивають кмітливість, спостережливість, логічне мислення.

- Прочитай загадки. Знайди загадки, у яких є опис, порівняння.

Розстелений кожушок, на нім посіяний горошок.

Торох, торох, розсипався горох,
Почало світати — нема що збирати.

Серед двора-двора лежить червона сковорода.

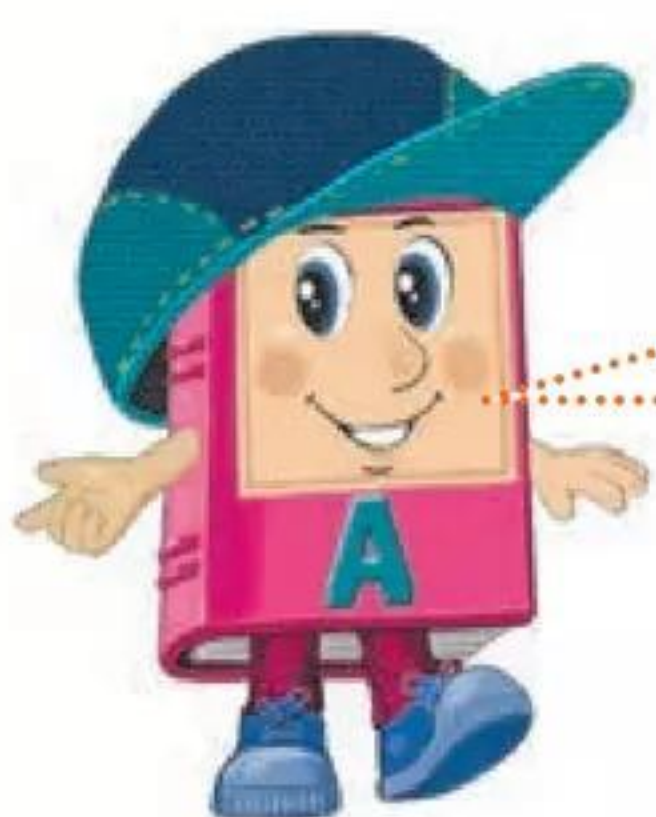
Голуба хустина, жовтий клубок;
По хустині качається, людям усміхається.

Пішла пані до льоху, насипала гороху;
Вернулася з льоху — немає гороху.

Один баранець пасе тисячі овець.

На рогожці розіслані горошки, а в середині пів бублика.

Всі його люблять, всі його чекають,
А хто подивиться — кожен скривиться.
Золотий пішов, а срібний прийшов.
Золоте сховалося, а срібне показалося.

Яку загадку тобі було найлегше відгадати, а яку — найважче? Чому?

1 Прочитай і усміхнись!

Жмурки

Що за лісом-перелісом
Зустрілася курка з лисом.
— Здрастуй, лисе, — каже курка. —
Нумо гратися у жмурки!
Навчилась я лічилочки —
Ховалочки-жмурилучки.
Мені, курці, сокорити,
Лічилочку говорити.
Тобі, лису-лисовину,
Ховатися у ліщину.
А Рябкові — йти шукати.
Ну ж бо, лисе, утікати!
Лічилочка не проста —
Залишишся без хвоста!

Тамара Коломієць

Простір дитячого читання.

Читаю, дізнаюся, як жили й грали мої однолітки в минулому

Микитичів дуб

(уривок)

Давно се було. Не тільки часи ті, але й спомини про них замеркли вже в душі...

Я бачу себе маленьким п'ятилітнім хлопчиною посеред цілої юрми таких самих крикливих, веселих, як і я, сільських хлоп'ят. Літо. Надворі тепло, сонце сипле огнем із погідного неба, але ми, зайняті забавою під шопою, в холодку, не чуємо спеки. Далі всі ми побігли на обору, поперелазили через перелаз (деякі навіть, мов миші, попересувалися крізь діри в плоті) до сусіднього Микитичевого саду. Тут дерев багато, холодно, і зілля всякого, мов на пастівнику, і побігати є куди. Як ми любили бігати та бавитися в тім саду!

Але одно було в нім найцікавіше для нас і найпринадніше — се величезний, із сажень у промірі, грубий, високий і дуже конаристий* дуб, що, немов зелена кругла баня**, виднівся здалека над нашим маленьким селом. Він стояв коло самої дороги, припирав до плота, і там у куті, немов діти, сховані за вітцем, росли довкола його величезного пня широколисті лопухи, кропива та подорожник. Але з переднього боку, від стежки, місце було гладко витоптане, — тут ми найліпше любили ховатися перед дощем, мов під безпечну стріху, тут були супокійні***, бо місце було якраз насеред саду, оддалік від хат, так що ніхто на нас не сварив за крик або занадто охочу біганину.

* *Конаристий* — гіллястий.

** *Кругла баня* — 1) опуклий дах, що має форму півкулі; купол;
2) сферична поверхня або предмет такої форми.

*** *Супокійні* — те саме, що спокійні.

А предметів до забави і місця до бігання було тут багато. — Ану, хлопці, ланцюги плести! — кликне один, і зараз уся юрма розбігається по саду і рве подорожники, відриває цвіти, а з м'яких рурковатих* стрілок робимо довгі-довгі ланцюги, все досилуючи більше і більше огнив, поки долішні не розірвуться від тягару всеї маси. Обвішаємося тими ланцюгами від ніг до голови, поспутуємося ними до купи в колесо і в ряд і біжимо, біжимо доріжкою вниз садом, аж високі головки бур'яну та широке листя лопухів шевелиться за нами.

— Гей, гудзиків давайте! Що то, ми не жовняри**? — кричить один, і всі покинули порозривані ланцюги і пнуться між грубі лопухи, пригинають їх гілки і обривають головастих, гачковатий цвіт білявої, олов'яної барви, який так легко чіпляється

* Рурковаті — трубчасті, мають форму трубки.

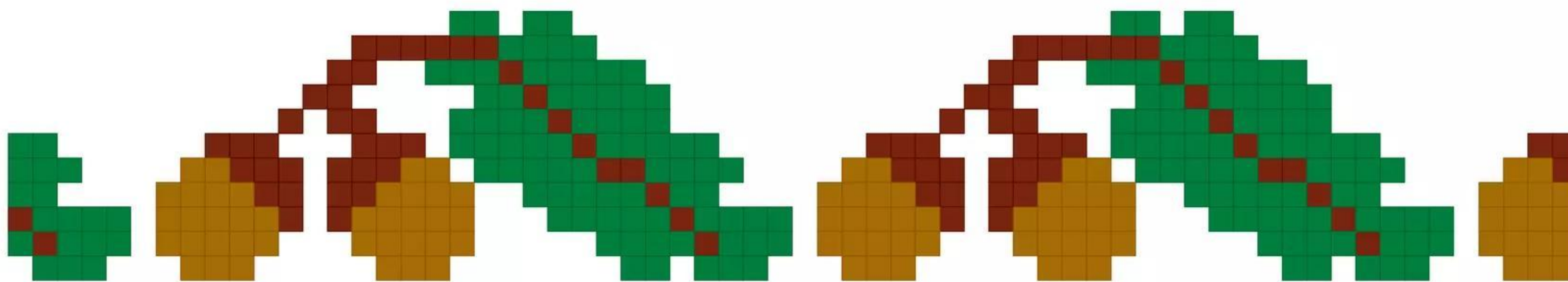
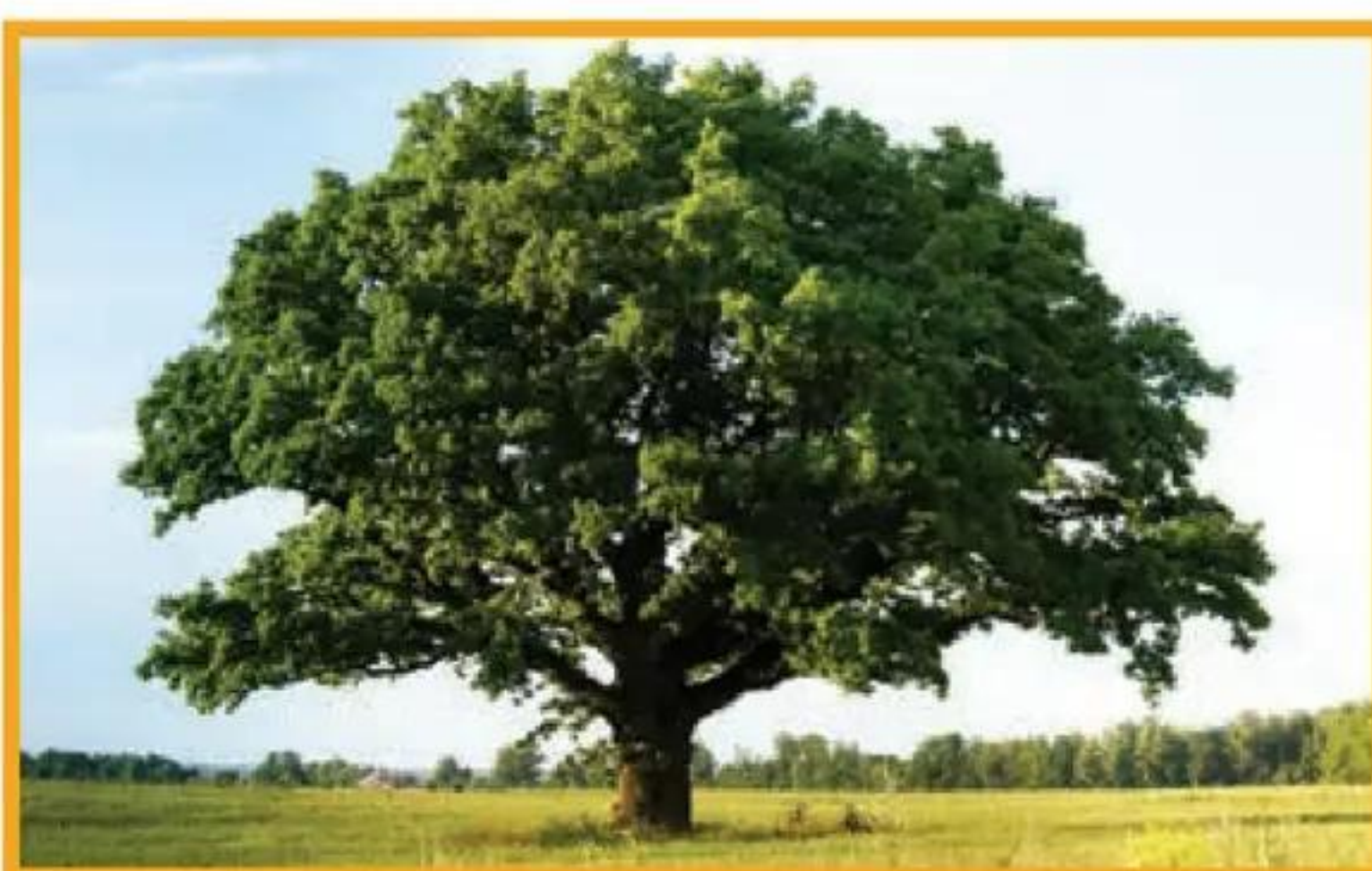
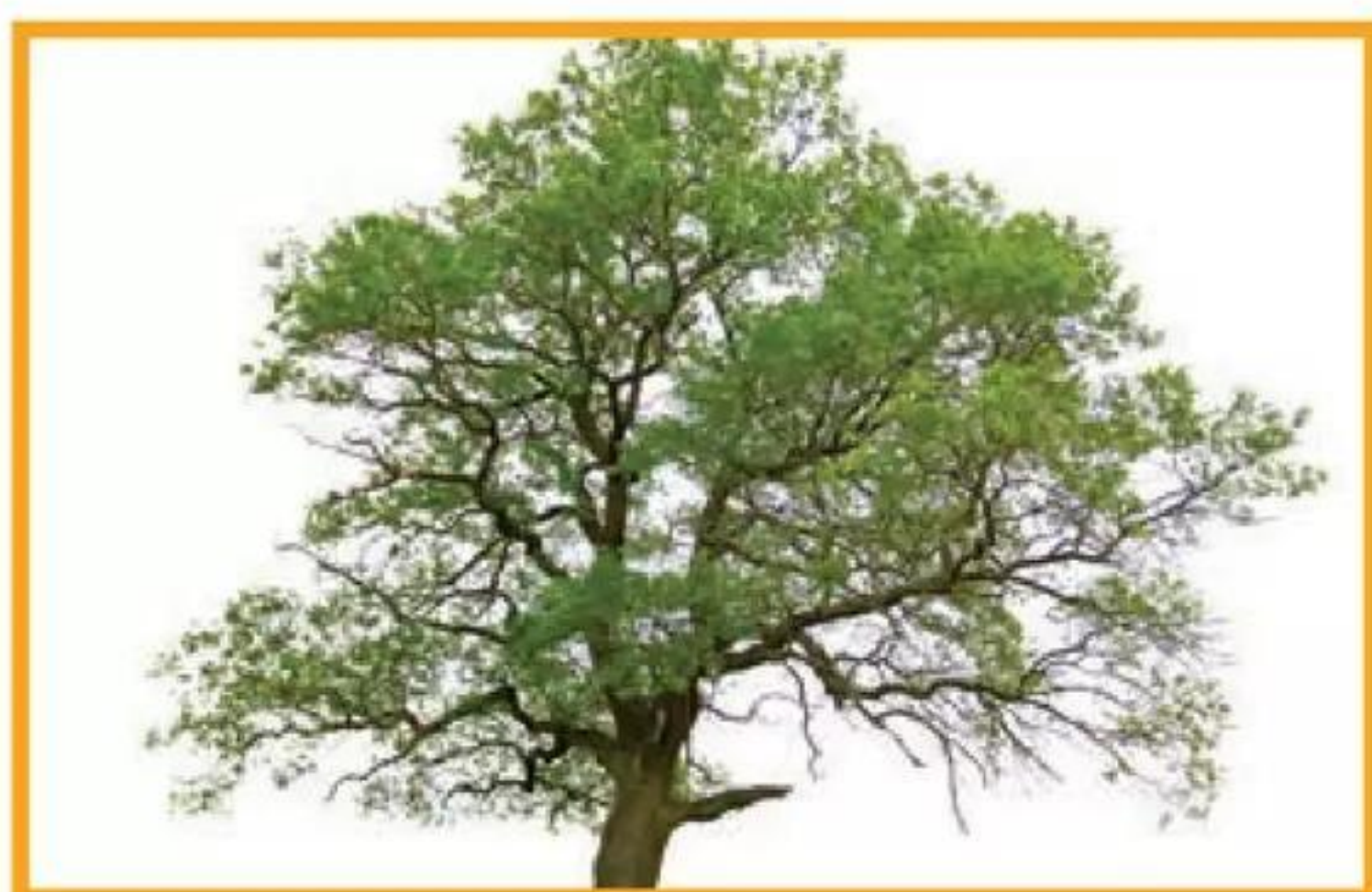
** Жовняри — солдати польської армії.

до одержі. Ось з криком несуть у капелюхах цілі купи головок, сідають рядом під дубом на землі, а один припинає кождому за чергою по кілька ґудзиків до пазухи і кождого наминає: «А добре мені справується! Тепер ти оськовий*».

Вже ґудзики поприпинані. «Еб-тех!» — кричить комендант — і всі встають. «Бігаць!» — комендерує далі, а сам пустився наперед, а за ним увесь ряд знов з криком летить униз садом, затискаючи руками капелюхи на головах...

Іван Франко

- Чому діти любили гратися у Микитичевому саду?
- Розкажи, як ти зрозумів/зрозуміла, як грати в гру «Плести ланцюги».
- І в грі «Плести ланцюги», і в грі «Ґудзики» діти багато бігали. Так чи ні?
- У які ігри любиш грати ти?
- Намалюй малюнок «Я граю в гру з моїми друзями».
- Розглянь світлин. Яке дерево найбільше схоже на дуб у Микитичевому саду?

- Знайди в додаткових джерелах цікаві факти про дуб. Поділися ними з однокласниками.

* *Оськовий* — те ж саме, що військовий.

Легенда — розповідь про якісь історичні події або реальних людей. У легендах часто відбуваються надзвичайні, фантастичні події, дива.

1 Прочитай.

Криниця-журавель

Легенда Поділля

Жили на світі хлопчик та дівчинка. У них не було нікого. Дівчинка була старшою, тому поралась по господарству. А хлопчик був маленьким та ще й неслухняним. Усі жаліли малих сиріток і допомагали чим могли.

Одного разу хлопчик без дозволу пішов у ліс і заблукав. Довго блукав він лісом та й потрапив на глибоку криничку. Але він зовсім знесилів і не зміг дістати з криниці води. Де не візьмись у небі з'явився журавель. Він опустився біля криниці і, нагнувши свою довгу шию, дістав води з неї. Хлопчик подякував журавлеві. У дитини прибуло сили,

і вона знайшла стежку додому. Вдома хлопчик розповів про свою пригоду сестричці і пообіцяв більше не ходити до лісу одному.

З того часу в пам'ять про доброго птаха люди почали лаштувати біля криниць пристрої, схожі на журавля, за допомогою яких дістають воду. А назвали таку криницю — криниця-журавель.

- Чому хлопчик опинився сам у лісі?
- Як так сталося, що журавель допоміг хлопчикові дістати води з криниці?
- Яку ілюстрацію намалювали б ви за цією легендою?

Завдання на вибір

Уяви таку ситуацію:

- Ти проводиш екскурсію для твоїх ровесників, дітей, які приїхали із-за кордону. У їх країнах немає криниць-журавлів. Підготуйся до розповіді.
- Ти — репортер/репортерка з телевізійної студії. Сьогодні в селах нашої країни криниць-журавлів залишилося не так багато. Ти приїхав/приїхала в село, в якому люди дбайливо оберігають таку криницю. Про цей факт ти хочеш розповісти в телепередачі/теленовинах. Підготуйся до репортажу.

Про сніг

Легенда Наддніпрянщини

Одного разу з'явився сніг. Він не мав кольору, і коли була зима, то люди його не бачили. Пішов він до фіалки та й каже:

— Фіалко, дай мені свій гарний фіолетовий колір, щоб я був такого ж кольору.

А фіалка відповідає:

— Цей колір тільки мій, і я не хочу, щоб його мав хтось інший.

Пішов сніг далі шукати собі колір. Довго він блукав і натрапив на троянду, каже:

— Трояндо, у тебе такий колір, як у королеви! Чи можеш ти зі мною ним поділитися?

— Вибач, але якщо ти будеш мати мій колір, то всі будуть захоплюватися не лише моєю красою, а й твоєю, тому я не дам тобі свого кольору.

Ще в багатьох рослин просив кольору сніг та ніхто з них не поділився. Пішов сніг, з поганим настроєм до лісу. Зустрів його підсніжник та й питає:

— Чому ти такий сумний?

Сніг розповів свою історію про пошук кольору, а коли закінчив, то підсніжник запропонував йому свій колір. Сніг був дуже вдячний квітці, і коли він взимку випадає, то зігріває підсніжник на знак подяки.

- До яких квітів звертався сніг із проханням, щоб вони поділилися з ним своїм кольором? Що відповіли снігові фіалка й троянда?
- Яка квітка відмовила снігові ввічливо, а яка — зневажливо?
- Які аргументи наводили фіалка й троянда?

Завдання на вибір

- Разом із друзями підготуй декілька аплікацій за сюжетом цієї казки. Сфотографуй аплікації. За допомогою дорослих — батьків або вчителя — підготуй презентацію-відеоролик.
- Разом із сусідом/сусідкою по парті придумай продовження цієї легенди. Наприклад, сніг почав звертатися до мака, тюльпана та інших квітів. Що могли відповісти йому ці квіти?

Байки

Байка — невеликий за обсягом, здебільшого віршований твір, у якому в гумористичній формі зображуються людські вчинки, характери, недоліки. У байці завжди є висновок — мораль байки. Мораль байки переважно подається в кінці твору, рідше — на початку. У байках висміюється жадібність, дурість.

Не впусти рака з рота

(байка)

Летіла ворона понад морем, дивиться — лізе рак. Вона хап його та й понесла через лиман у ліс, щоб, сівши де-небудь на гіллі, гарненько поснідати. Бачить рак, що приходиться пропадати, та й каже вороні:

— Ей, вороно, вороно, знав я твого батька і твою матір: славні люди були!

— Угу! — каже ворона, не роззявляючи рота.

— І братів, і сестер твоїх знав, — каже рак, — що за добрі люди були!

— Угу! — гугнить ворона, а рака кріпенько держить.

— Та все хоч і гарні люди, — каже рак, — а тобі не рівня. Мені здається, що й на світі нема розумнішої над тебе!

— Еге! — крикнула ворона на весь рот і впустила рака в море.

От тим-то, як кого одурять хвалою або улесливою річчю, то люди кажуть:

— Упустив рака з рота.

А як кого остерігають, то кажуть:

— Гляди, не впусти рака з рота.

Рак — хитрий.

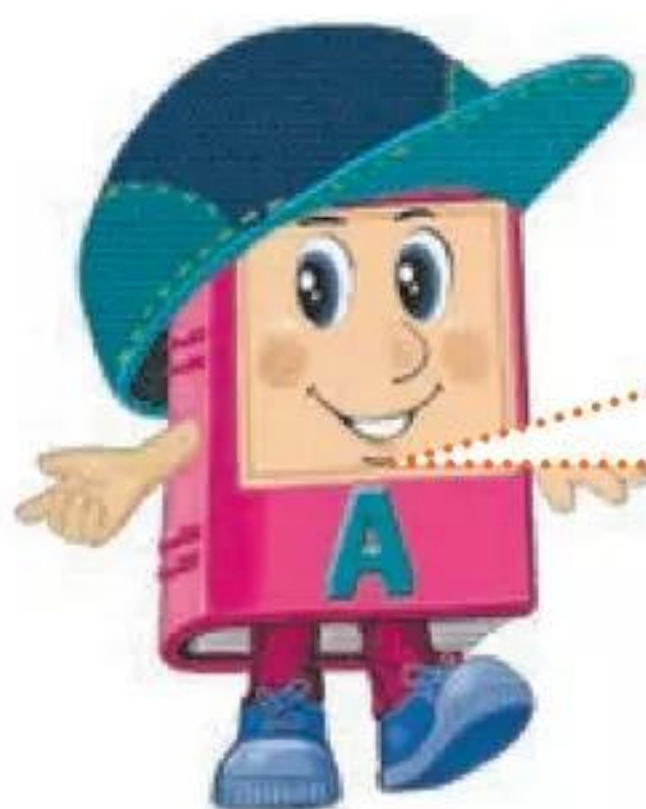
Рак — розумний.

- А який рак за характером ще?
- Чому ворона випустила рака лише тоді, коли той сказав їй, що вона найрозумніша з усіх?
- Знайдіть у байці мораль.
- Підготуйтеся до виразного читання по ролях.

**Казки, казки... У світі їх багато.
В них мрія людства, мудрість поколінь...:
героїко-фантастичні казки**

Казки, казки... У світі їх багато.
В них мрія людства, мудрість поколінь.
То ж розгорніть сторінку в будень чи у свято
І почерпніть наснагу і глибіню
Казок народних, щоб душа прозріла
І повернулась у дитячий вік.
Щоб засвітилась радо, заясніла...
І помудрішає дорослий чоловік.

Надія Красоткіна

Казки — цікаве оповідання, розповідь, фантазія, вигадка, іноді за участю чарівних сил.

Українські народні казки складав народ, а записували й зберігали їх збирачі казок. Вони мандрували країною, слухали й записували не тільки казки, а народні пісні, лічилки, прислів'я, приказки, легенди. Збирачі казок зібрані фольклорні твори переписували, дещо змінювали, додавали своє.

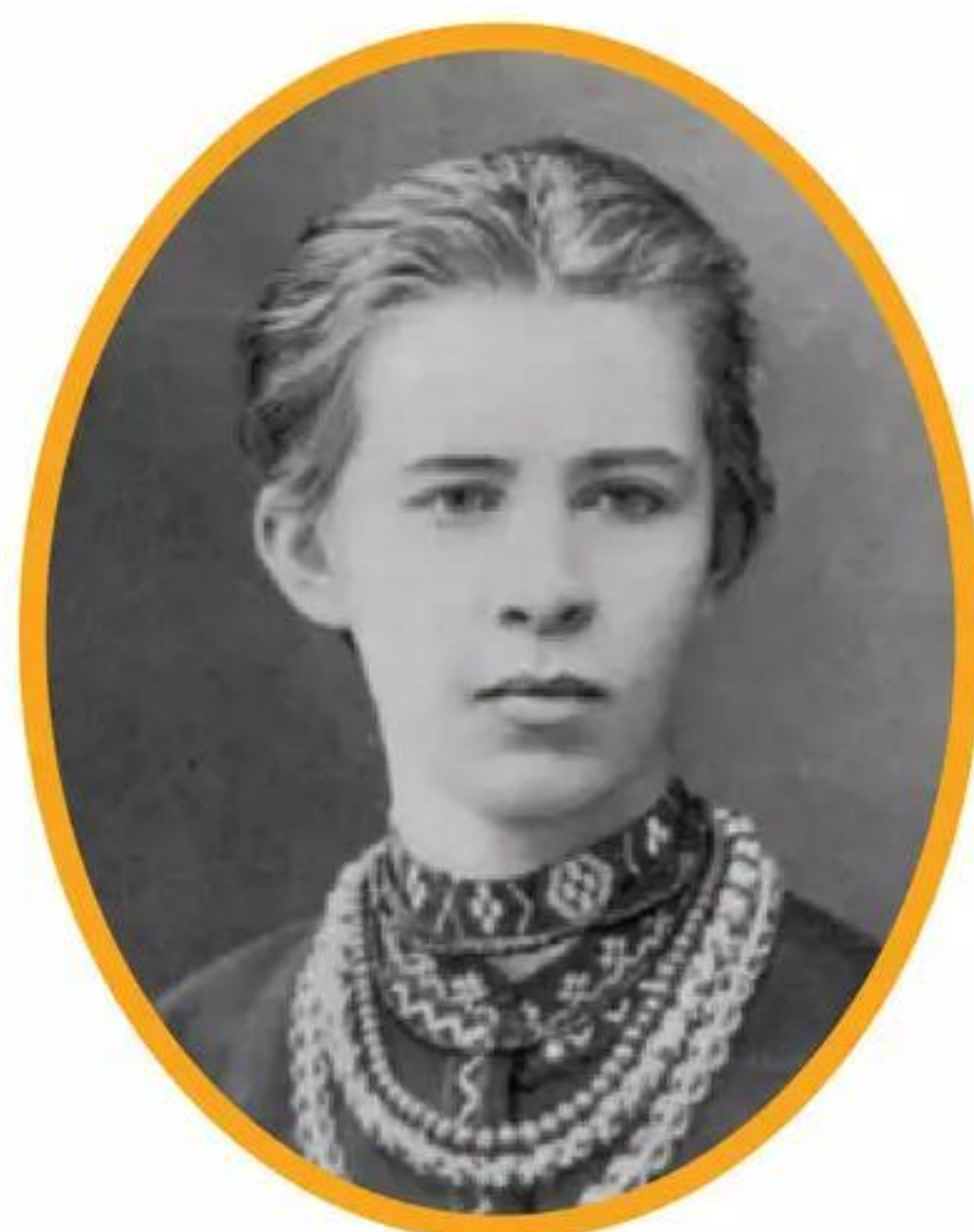
Першими збирачами народних казок були Борис Грінченко, Олена Пчілка, Леся Українка, Іван Франко та інші українські письменники.

Борис
Грінченко

Олена
Пчілка

Леся
Українка

Іван
Франко

Знайомлюся з особливостями героїко-фантастичної казки

- 1 Прочитай українську народну казку.

Кирило Кожум'яка

Українська народна казка

Колись був у Києві якийсь князь, лицар, і був коло Києва змій, і щороку посиляли йому дань: давали або молодого парубка, або дівчину.

Ото прийшла черга вже й до дочки самого князя. Нічого робить, коли давали городяни, треба і йому давати. Послав князь свою дочку в дань змієві. А дочка була така хороша,

що й сказати не можна. То змії її й полюбив. От вона до нього прилестилась та й питається раз у нього:

— Чи є, — каже, — на світі такий чоловік, щоб тебе подужав?

— Є, — каже, — такий — у Києві над Дніпром. Як за-топить хату, то дим аж під небесами стелеться, а як вийде на Дніпро мочити кожі (бо він кожум'яка), то не одну несе, а дванадцять разом, і як набрякнуть вони водою в Дніпрі, то я візьму та й учеплюсь за них, чи витягне-то він їх? А йому байдуже: як поцупить, то й мене з ними трохи на берег не витягне. От того чоловіка тільки мені й страшно.

Князівна і взяла собі те на думку й думає, як би їй вісточку додому подати і на волю до батька дістатись? А при ній не було ні душі, — тільки один голубок. Вона вигодувала його, ще як у Києві була. Думала-думала, а далі і написала до отця.

«От так і так, — каже, — у вас, тату, є в Києві чоловік, на ймення Кирило, на прізвище Кожум'яка. Благайте ви його через старих людей, чи не схоче він із змієм побитися, чи не визволить мене, бідну, з неволі! Благайте його, таточку, і словами, й подарунками, щоб не образився він за яке незвичайне слово!».

Написала так, прив'язала під крильце голубові та й випустила у вікно. Голубок злинув під небо та й прилетів додому, на подвір'я до князя. А діти саме бігали по подвір'ю та й побачили голубка.

— Татусю, татусю! — кажуть. — Чи бачиш — голубок від сестриці прилетів!

Князь перше зрадів, а далі подумав-подумав та й засумував:

— Це ж уже проклятий змії згубив, видно, мою дитину!

А далі приманув до себе голубка, глядь, аж під крильцем карточка. Він за карточку. Читає, аж дочка пише: так і так. Ото зараз покликав до себе всю старшину.

— Чи є такий чоловік, що прозивається Кирилом Кожум'якою?

— Є, князю. Живе над Дніпром.

— Як же б до нього приступитись, щоб не образився та послухав?

Ото с'як-так порадилися та й послали до нього найстаріших людей. Приходять вони до його хати, відчинили помалу двері та й злякались. Дивляться, сидить сам Кожум'яка долі, до них спиною, і м'не руками дванадцять кож, тільки видно, як коливає отакою білою бородою! От один з тих посланців: «Кахи!»

Кожум'яка жахнувся, а дванадцять кож тільки трісь, трісь! Обернувся до них, а вони йому в пояс:

— От так і так: прислав до тебе князь із просьбою...

А він і не дивиться, й не слухає: розсердився, що через них та дванадцять кож порвав.

Вони знову давай його просити, давай його благати. Стали навколішки... Шкода! Просили-просили та й пішли, понуривши голови.

Що тут робитимеш? Сумує князь, сумує і вся старшина.

— Чи не послати нам іще молодших?

Послали молодших — нічого не вдіють і ті. Мовчить та сопе, наче не йому й кажуть. Так розібрало його за ті кожі.

Далі надумався князь і послав до нього малих дітей. Ті як прийшли, як почали просити, як стали навколішки та як заплакали, то й сам Кожум'яка не витерпів, заплакав та й каже:

— Ну, для вас я вже зроблю.

Пішов до князя.

— Давайте ж, — каже, — мені дванадцять бочок смоли і дванадцять возів конопель!

Обмотавсь коноплями, обсмолився смолою добре, взяв булаву таку, що, може, в ній пудів десять, та й пішов до змія.

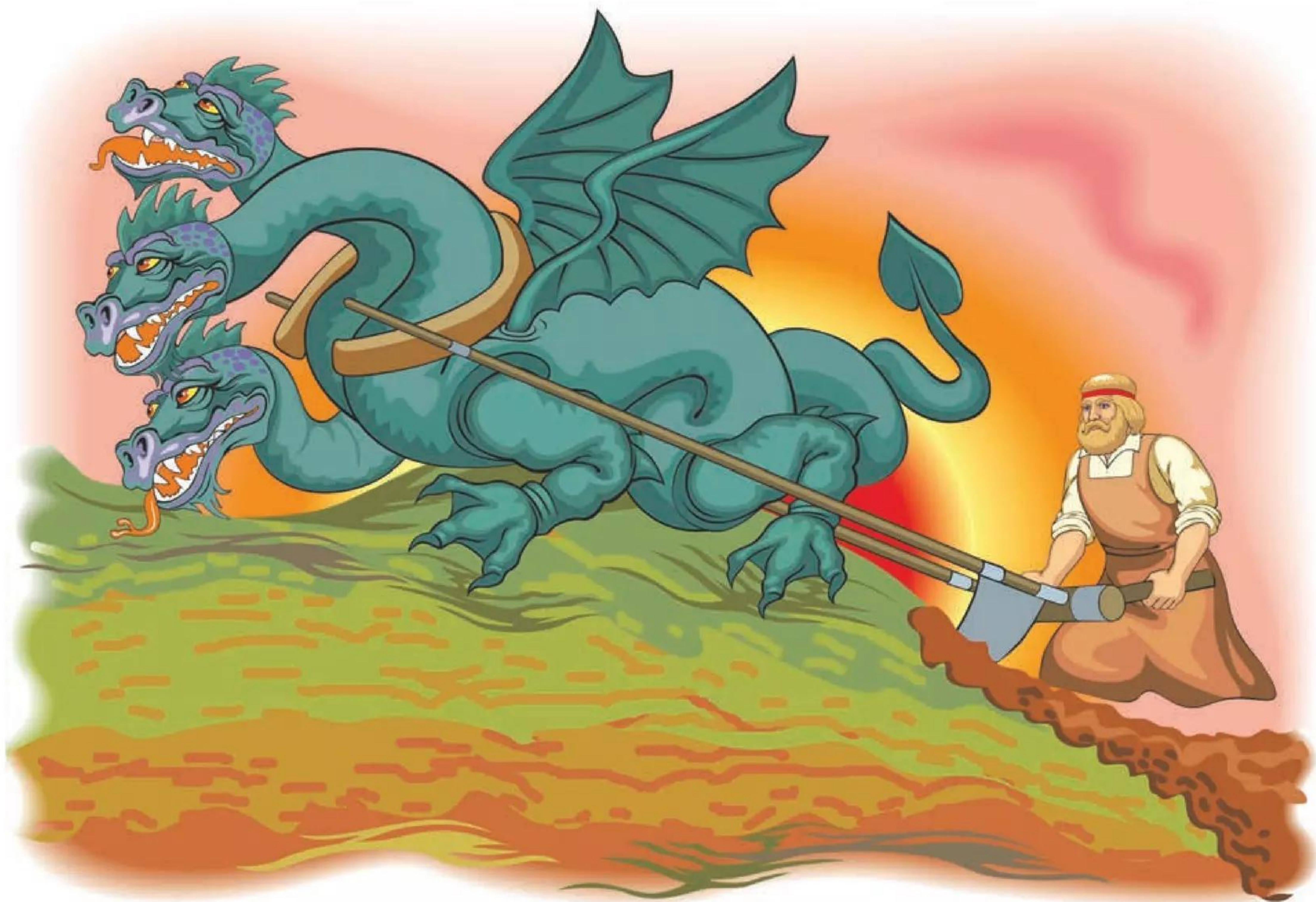
А змій йому й каже:

— А що, Кириле? Прийшов битися чи миритися?

— Де вже мириться? Битися з тобою, з іродом проклятим!

От і почали вони битися — аж земля гуде. Що розбіжиться змій та вхопить зубами Кирила, то так кусок смоли й вирве, що розбіжиться та вхопить, то так жмуток конопель і вирве. А Кирило його здоровенною булавою як улупить, то так і вжене в землю. А змій, як вогонь, горить, — так йому жарко, і поки збігає до Дніпра, щоб напиться, та вскочить у воду, щоб прохолодиться трохи, то Кожум'яка вже й обмотавсь коноплями і смолою обсмоливсь. Ото вискакує з води страшний змій і що розженеться проти Кожум'яки, то він його булавою тільки луп! Що розженеться, то він, знай, його булавою тільки луп та луп, аж луна йде. Бились-бились — аж курить, аж іскри скачуть. Розігрів Кирило змія ще лучче, як коваль леміш у горні: аж пирхає, аж захинається, проклятий, а під ним земля тільки стогне.

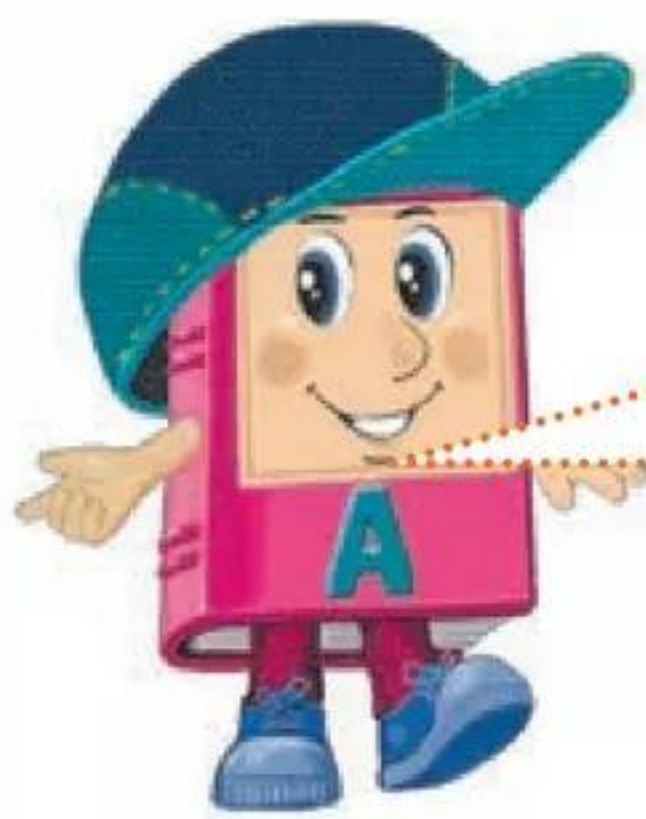
А по горах народ стоїть, як неживий, зціпивши руки, жде, що то буде! Коли це зміюка — бубух! Аж земля затряслась.

Народ, стоячи на горах, так і сплеснув руками:
— От так Кирило! От так Кожум'яка!

От Кирило, вбивши змія, визволив князівну і віддав князеві. Князь уже не знав, як йому й дякувати. Та вже з того-то часу і почало зватися те урочище в Києві, де він жив, Кожум'яками.

- Хто дійові персонажі казки?
- Звідки дочка князя дізналася про те, що змії боїться Кирила Кожум'яка?
- Хто допоміг князівні повідомити батькові про Кирила Кожум'яка?
- Чому Кирило Кожум'яка не послухався найстарших людей?
- Чи довго Кирило сердився і не хотів виконувати прохання князя?
- Кому вдалося умовити Кирила Кожум'яка битися із змієм?
- Що попросив Кирило в князя для битви зі змієм?
- Знайди і прочитай опис битви.

Поясни, чому в казці є таке речення:
«А по горах народ стоїть, як неживий,
зціпивши руки, жде, що то буде!»

- Чи хотів Кирило для себе якусь винагороду за те, що переміг змія і визволив царівну?
- Якою за характером була князівна? Доведіть, що вона була доброю. Яким за характером був її батько, князь? Чи можна сказати, що її батько, хоча він і був князем і міг наказувати, поважав інших людей, намагався бути, як пересічний городянин? Доведи свої думки словами з тексту казки.
- Хоча в казці немає такого речення «Люди дуже поважали князя», чи можна здогадатися зі змісту казки, як ставилися до князя люди міста?
- У казці такі основні персонажі — Кирило Кожум'яка, князівна, князь, змії. Які персонажі присутні в казці майже від початку й до кінця? Хто з персонажів — незвичайна істота? Хто з персонажів має надзвичайну силу?

Кирило Кожум'яка і змії — головні герої казки. Змії робить погані вчинки. Кирило Кожум'яка визволив місто Київ і городян від змія, врятував князівну. Він зробив добрий учинок, здійснив подвиг.

- Якою людиною був Кирило Кожум'яка? Він довго не погоджувався виконувати прохання царя — битися із змієм. Про яку рису характеру говорить такий його вчинок?
- Кирило Кожум'яка погодився битися зі змієм лише тоді, коли його попросили діти й плакали при цьому. Про яку рису характеру свідчить такий учинок Кирила?